



Mitä tarkoittaa *epäillä*?

Epäillä-verbin polaarista merkitysvariaatiosta nykysuomessa

JUTTA SALMINEN

1 Johdanto

Kielitoimiston sanakirja (s. v. *epäillä*) varoittaa *epäillä*-verbin ja *että*-lauseen sisältävien rakenteiden tulkinnanvaraisuudesta, joka kiteytyy seuraavassa urheiluselostajan itsekorjauksessa:

- (1) Epäilen kyllä, että silti riittää kakkospaikkaan... Tai EI riitä siis kakkospaikkaan. Siinä nähdään... Liian kova kiire. (17.2.2014, Sotshin talviolympialaiset, freestyle)

Selostaja pyrkii kyseenalaistamaan *että*-täydennyksen proposition 'riittää kakkospaikkaan', mutta välittömästi myönteisen *että*-lauseen sanottuaan kokee tarpeelliseksi muuttaa se kieltomuotoon. Tulkinnanvaraista voi siis olla se, ilmaistaanko *epäillä*-verbillä jonkin todennäköisenä vai epätodennäköisenä pitämistä. *Kielitoimiston sanakirjan* (mp.) mukaan myöntömuotoinen verbinmuoto *epäilen* tarkoittaa tavallisesti todennäköisenä pitämistä ('luulen'), ja tähän viittaa myös selostajan itsekorjaus: kyseenalaistukseksi tarkoitettu ilmaus kuulostaakin arvelulta. Samaan aikaan esimerkki osoittaa, että vastakkaisten tulkintojen välillä on horjuntaa.

Käsittelen tässä artikkelissa esimerkin 1 havainnollistamaa *epäillä*-verbin polaarista (myöntö–kielto) merkitysvariaatiota nykysuomessa. Keskityn verbin episteemiseen¹ käyttöön, jolloin tarkastelun ulkopuolelle jäävät oman toiminnan epäröimiseen viittaavat *epäillä*-verbit (ks. esim. g taulukossa 1 s. 6; myös esim. *epäilin, pitäisikö lähteä vai jäädä*; ks. Salminen 2012: 146–159) sekä muut tapaukset, joissa verbin polaarinen tulkinta ei ole keskeinen (esim. *aloin jo epäillä itseäni*).

1. Keskityn niin sanottuun *monologiseen episteemisyteen* eli siihen, kuinka yksittäisen subjektitarikkeen tiedollista suhtautumista kielennetään. Myös *dialoginen episteemisyys* voisi olla relevantti *epäillä*-verbin merkitysulottuvuus, mutta tutkimuksen kirjoitettua kieltä edustava aineisto ei mahdollista riittävällä tavalla tämän tarkastelua. (Ks. myös Niemi 2013: 208.)

Verbin *epäillä* merkitysvariaatio kytkeytyy sen diakroniseen kehityskulkuun, mutta tarkastelen jälkimmäistä aiheen laajuuden vuoksi erikseen (Salminen 2017).² Tämä artikkeli jäsentyy seuraavasti: Luvussa 2 esittelen tutkimuksen aineiston ja tämän jälkeen luvussa 3 avaan tutkimuksen teoreettista taustaa ja *epäillä*-verbin merkityskuvauksen käsitteitä. Luvussa 4 analysoin NP-objektillisia, luvussa 5 *että*-lauseen ja referatiivirakenteen kanssa esiintyviä ja luvussa 6 alisteisen kysymyslauseen täydennyksekseen saavia *epäillä*-verbejä. Luvussa 7 käsittelen konstruktiojoukkoa, jonka keskiössä on ilman eksplisiittistä täydennystä esiintyvä *epäillä*-verbi. Luvussa 8 nivon analyysin tulokset yhteen.

2 Aineisto

Tutkimuksen aineisto (500 *epäillä*-esiintymää) on kirjoitettua kieltä, ja se on koottu useasta lähteestä: Kielipankin suomen kielen tekstikokoelman osakorpuksista Helsingin Sanomat 1995 (mielipide- ja pääkirjoitustekstit), Kangasalan Sanomat ja Hämeen Sanomat 2000 sekä Kaino-palvelun Suomalaisen kirjallisuuden klassikoita -korpuksista ja osasta Käännösuomen korpuksen kaunokirjallista aineistoa. Näistä on poimittu kaikki esiintymät, joissa *epäillä*-verbi on osana finiittistä verbilauseketta (ei siis esimerkiksi adverbiaaleja *epäilemättä*). Olen täydentänyt aineistoa samaa syntaktista rajausta käyttäen eri lähteistä poimituilla esimerkeillä (yht. 32), jotka ovat pääosin peräisin toimitetuista journalistisista teksteistä mutta myös internetkeskusteluista ja sähköpostiviesteistä (ks. aineistolähteet).

Suurin osa lisätyistä esimerkeistä ilmentää sellaista *epäillä*-verbin käyttökontekstia tai tulkintaa, jota ei aineiston korpusosassa esiinny, joten ne täydentävät kuvaa käyttövariaatiosta. Lisäysten vuoksi aineiston kokonaisuudesta ei voi tehdä tilastollisia laskelmia, kun taas pelkästä korpusosasta tehdyt merkitsevyyyslaskelmat eivät kuvaisi nyky-suomen variaatiota sen kaikessa laajuudessaan. Käytän siis aineistoa apuvälineenä esitelläkseni *epäillä*-verbin käyttökontekstien ja tulkintojen variaatiota nyky-suomessa enkä pyri kuvaamaan aineiston tai sen osien piirteitä sinällään. Nähdäkseni esittämäni määrälliset havainnot aineistosta kertovat *epäillä*-konstruktioiden tulkintatendensseistä ilman laskennallisia menetelmiäkin. Ajallisesti aineisto ulottuu 1800-luvun lopulta vuoteen 2014. Tarkastelun synkronisuudella viitataan siis ensisijaisesti siihen, että tutkimuksen fokus on merkityksen variaatiossa eikä muutoksessa.

Verbin täydennyksen muoto vaikuttaa usein verbi-ilmauksen kokonaistulkintaan (Hansen 2012: 240; Cuyckens & D'hoedt 2015). Tämä toteutuu myös *epäillä*-verbin käytössä, minkä vuoksi aineisto ja analyysi on jäsennelty täydennystyyppin perusteella. Nimitän *epäillä*-verbin ja sen kunkin täydennystyyppin muodostamaa kokonaisuutta (*täydennys*)*konstruktioksi* (esim. [*epäillä* & *että*-lause]). Viitataan siis *konstruktio*-termillä osittain skemaattisiin muodon ja merkityksen yksiköihin, joissa kiinteästi mukana ole-

2. Kiitän Virittäjän nimettömiä arvioijia molempien artikkelieni tarkkanäköisestä kommentoinnista. Artikkeliparin varhaisempien versioiden kommentoinnista suurimmat kiitokset ansaitsevat Tiina Onikki-Rantajääskö, Maria Vilkuna sekä Langnetin Kielioppi ja kielen teoria -alaryhmän vuosien 2013–2015 kokoonpano. Jäljellä olevat puutteet ja epäkohdonmukaisuudet ovat luonnollisesti omalla vastuullani.

van *epäillä*-verbin ohella muut lekseemit vaihtelevat tietyn syntaktisen skeeman sisällä. (ks. Traugott & Trousdale 2013: 14; Boas 2005: 451–456; 2013: 239).³ Tämä muodon ja merkityksen yhteys on kuitenkin vain osittain vakiintunut, koska samassakin konstruktiossa esiintyy polaarisen tulkinnan variaatiota. Tutkimuskysymykseni onkin: kuinka *epäillä*-verbikonstruktion polaarinen tulkinta määräytyy käyttökontekstissa?

Taulukko 1 esittelee täydennyskonstruktioiden määrät aineistossa sekä havainnollistaa konstruktioita osin yksinkertaistetuin aineistoesimerkein. Verbin *epäillä* esiintymät ja eksplisiittiset negatiot on esimerkeissä lihavoitu, verbin täydennykset alleviivattu ja tulkintaa rajaavat ainekset (kuten kielto- ja myöntöhakuiset elementit, esim. *-kin!-kaan*; ks. ISK 2004 § 1635) kursivoitu. Tulkinnaltaan täydennyksiä vastaavat mutta *epäillä*-verbiin syntaktisesti löyhemmin kiinnittyneet ainekset on katkoalleviivattu.

Taulukko 1.

Aineistoesimerkkien lukumäärät ja osuudet täydennyskonstruktioltain.

TÄYDENNYKS	Esimerkki	N = 500	%
NP-objekti	a. Raati epäili <u>vilppiä</u> .	187 ⁴	37
että-lause	b. Hän epäilee, <u>että kassit tulevat liian täyteen</u> .	140	28
Referatiivirakenne	c. Tämän epäiltiin <u>loukkaavan tasa-arvolakia</u> .	74	15
Alistainen kysymyslause	d. <u>Epäiltiin, auttaako tukipaketti nytkään</u> kuin <u>pieneen pyrähdykseen</u> .	42	8
Ei täydennystä (Ø)	e. <u>Tällä tavallako se saavutetaan?</u> Rohkenen <u>epäillä</u> .	38	8
Referaatti (<i>epäillä</i> johtoverbinä)	f. <u>Tämä onkin ehkä pakottanut panostamaan laatuun, epäilee</u> Vaarama.	14	3
Infinitiivi	g. <u>En epäile enää yhtään äänestää</u> PerusSuomalaisia <u>vaaleissa</u> .	5	1

Tulkinnaltaan syntaktisen täydennyksen kaltaisia ovat sekä verbiä kontekstissa edeltävät epäilemisen kohteet (esim. e) että johtoverbikonstruktion repliikit ja referaatit (esim. f). TäYDENNYKS viittaa sekä syntaktisiin täydennyksiin että tällaisiin merkityksen tasolla vastaaviin mutta löyhemmin *epäillä*-verbiin kytkeytyviin ilmauksiin.

3 Merkityksen ja *epäillä*-verbin merkitysvariaation luonteesta

Tutkimuksen teoreettisena viitekehystenä on kognitiivinen käyttöpohjainen teoria kielestä (ks. esim. Bybee 2010; Croft & Cruse 2004). Teorian perusajatuksiin kuuluu,

3. Verbi *epäillä* on monesti myös itse infiniivitäydennyksenä laajemmassa verbikonstruktiossa (esim. *ei ole syytä epäillä, rohkenen epäillä, on alettu epäillä*), mikä vaikuttaa ilmauksen aspektuaalisiin tulkintoihin ja implikaatioihin. Nämä konstruktiot jäävät tässä artikkelissa tarkastelun ulkopuolelle (ks. kuit. Salminen 2012: 159–166, 170–177).

4. Sisältää sekä luvussa 4 käsiteltävät NP:t että lausekorrelaattiin viittaavat pronominitäydennykset (ks. lukua 7.1).

ettei sana tai konstruktio kannan kiinteästi mukanaan staattista merkitystä; merkitys konstruoidaan dynaamisesti kielenkäyttötilanteessa kielenaineksen aiempien käyttäjien määrittämästä lähtökohdasta käsin (Croft & Cruse 2004: 98, 101; Fauconnier & Turner 2003: 79; Langacker 2008: 29). Konstruoinnin rajaajina (*constraints*) toimivat tulkinnan konventiot ja erilaiset kontekstitekijät (Croft & Cruse 2004: 102–104): *epäillä*-verbin tapauksessa konstruktiokohtaiset konventiot sekä esimerkiksi TÄYDENNYKSEN modus, kielto- ja myöntöhakuiset elementit tai erilaiset tekstisuhteita kuvaavat kielenilmaukset. Polaarisen tulkinnan analyysiyksiköt eli kielto- ja myöntösuuntaisuus (ks. lukua 3.1) ovat niin sanottuja esimerkityksiä (*pre-meanings*): ne eksplikoivat tulkinnan keskeisen elementin, mutta eivät tyhjennä yksittäisen ilmauksen koko tilanteista tulkintaa, joka on aina kielennettävissä olevia analyysikategorioita rikkaampi (Croft & Cruse 2004: 100, 103).

Koska keskityn juuri polaarisen tulkinnan vaihteluun, korostuu analyysissa kieltoelementtien tulkinta ja siten merkityksen modaalilooginen puoli (ks. Allwood, Andersson & Dahl 1988: 183). Tämä korostuminen johtuu kuitenkin *epäillä*-verbin merkitysvariaatiosta sinällään eikä teoreettisesta sitoutumisesta esimerkiksi formaalin semantiikan tai lauselogiikan oletuksiin; kielellinen merkitys on paljon enemmän kuin lauseen totuusehdot (Larjavaara 2007: 211; Kangasniemi 1992: 14–15; Allwood, Andersson & Dahl 1988: 180–181). Loogiset merkityssuhteet, kuten vastakkaisuus tai sisältymissuhteet, toteutuvat nimenomaan esimerkitysten tasolla (Croft & Cruse 2004: 104–105): ne ovat mielekkäitä analyysin kohteita, vaikkei merkitys kokonaisuudessaan niihin redusoidukaan.

Yksilön tasolla merkityskonstruointia voi lähestyä sekä puhujan/kirjoittajan että tulkitsijan näkökulmasta (Croft & Cruse 2004: 100). Kontekstuaalisella analyysillä pyrin tavoittamaan kirjoittajan todennäköisimmin tarkoittaman *epäillä*-konstruktion polaarisen tulkinnan ja sen, mikä ohjaa kyseiseen konstruointiin.⁵ Analyysi pyrkii siten valottamaan merkityskonstruoinnin jaettuja periaatteita (merkityksen konventionaalista luonteesta ks. esim. Itkonen 1997). Yksittäisessä konstruktiossa harvinaisempi tulkinta saattaa tosin olla aidossa käyttökotekstissaankin epätäydellisemmin jaettu kuin saman konstruktion oletuskonstruointi (ks. *että*-konstruktiosta esim. 3, 5 ja 19). Merkityksen intersubjektiviisen jaettuuden epätäydellisyys tulee erityisen näkyväksi analysoitaessa evaluoivan kielteisyyden tulkintoja (ks. lukua 3.3), jotka monesti kuuluvat tilanteisen tulkinnan osittain idiosynkraattiselle tasolle (Croft & Cruse 2004: 101).

3.1 Myöntö- ja kieltösuuntaisuus: vastakkaiset nonfaktuaaliset tulkinnat

Seuraavat esimerkit havainnollistavat *epäillä*-verbin polaarisen tulkinnan vaihtelua:

- (2) Tohina keskustan asuntolassa on melkoinen, kun leirille lähtijät miettivät, onko kaikki tarpeellinen mukana. – – Kumisaappaat herättävät hieman kes-

5. Analyysini perustuu luonnollisesti yksinomaan aineiston tarjoamiin tulkintavälineisiin, koska kirjoittajan intentioihin on mahdotonta päästä pelkän tekstin kautta käsiksi.

kustelua. Virve Laitinen epäilee, että kassit tulevat liian täyteen, jos sinne tuppaa vielä kumisaappaatkin. (KSa)

- (3) On hartaustilaisuuksia, kirkon järjestämiä aamunavauksia ja arkkikiispa on käynyt puhumassa Jeesuksesta. **Epäilen** vahvasti, että kaikilta vanhemmilta olisi kysytty haluavatko he lapsensa osallistuvan uskonnollisiin tilaisuuksiin. (Yle 26.3.2014)

Esimerkissä 2 Virve Laitisen kuvataan ajattelevan 'kassit todennäköisesti tulevat liian täyteen', kun taas esimerkin 3 kirjoittaja kyseenalaistaa proposition 'kaikilta vanhemmilta on kysytty –'. Nimitän TÄYDENNYKSEN proposition todennäköisenä pitävää *epäillä*-konstruktiota (esim. 2) *myöntösuuntaiseksi* ($\Rightarrow +$) ja proposition kyseenalaistavaa (esim. 3) *kieltösuuntaiseksi* ($\Rightarrow -$).⁶ Polaarinen tulkinta on koko konstruktion [verbi & TÄYDENNYKS] merkitysominaisuus.

Molemmissa esimerkeissä päälauseen myöntömuotoinen *epäillä*-verbi saa täydennykseksen myöntömuotoisen *että*-lauseen. Täydennyslauseen modukset kuitenkin eroavat toisistaan: myöntösuuntaisessa (esim. 2) täydennys on indikatiivissa (*tulevat*), kun taas esimerkin 3 rajaa kieltösuuntaiseksi konditionaalinen perfektin (*olisi kysytty*). Jälkimmäinen tulkinta on nykysuomessa *että*-lausekonstruktiosta harvinaisen (ks. taulukkoa 4, luku 5; konditionaalista tarkemmin luvuissa 5.2 ja 5.4). Esimerkissä 3 myös intensifioivan adverbien *vahvasti* voi tulkita ohjaavan kieltösuuntaiseen luentaan. Tämä kytkös ei kuitenkaan ole väistämätön: kollokaatiota *epäillä vahvasti* esiintyy myös myöntösuuntaisissa konstruktioiden (ks. myös Salminen 2012: 166–169).

Kielto- ja myöntösuuntaisuus kuvaavat *epäillä*-verbin subjektitarkoitteen suhtautumista TÄYDENNYKSEN proposition totuuteen – ei sen presupponointia (vrt. *tiesin / en tiennyt, että hän on syyllinen*) tai implikointia (vrt. *muistin mennä tapaamiseen*) (Kiparsky & Kiparsky 1970; Larjavaara 2007: 427). Verbi on siis polaarista tulkinnasta riippumatta nonfaktuaalinen (Larjavaara 2007: 429–430). Käytän näkökulman lähteenä toimivasta subjektitarkoitteesta nimitystä *käsitteistäjä*. Yleisimmin termillä viitataan kognitiivisessa lingvistiikassa koko lausuman näkökulman lähteeseen (ks. esim. Verhagen 2005: 30). Lausetäydennyksellisen verbin subjektitarkoitteen suhde täydennykseen vastaa kuitenkin lausuman näkökulman lähteen suhdetta koko ilmaukseen (Achard 1998: 59–61; Langacker 2008: 445–446).

Erillinen lausekielto, jota suomessa ilmaistaan kieltöverbillä *e(i)*, on pidettävä erillään kieltösuuntaisuudesta. Kielto- ja myöntömuodon *en epäile* kielto kumoaa jommankumman polaarisen tulkinnan, jolloin konstruktiosta on joko *kumottu myöntösuuntainen* ('irtisanoudun oletuksesta', – [$\Rightarrow +$]; ks. luvussa 5.3 esim. 21) tai *kumottu kieltösuuntainen* ('en kyseenalaista, olen varma', – [$\Rightarrow -$]; ks. luvussa 5.3 esim. 20).

6. Symboleissa merkki – viittaa kieltoon, merkki + myöntöön ja merkki \Rightarrow suuntaan eli arvion epävarmuuteen. En käytä logiikan negatiivimerkkejä (~ tai \neg) sen vuoksi, ettei niillä ole symmetrisiä myöntö- ja kieltö- vastineita.

3.2 Kaksi syntaktis-semanttista skeemaa: epäilemisen kohteet ja sisällöt

Kognitiivisessa semantiikassa monimerkityksisyyttä eli polysemiaa lähestytään yleensä merkitysvarianttien verkottuvien ekstensio- ja elaboraatio-suhteiden sekä monitulkintaisuuden (*ambiguity*) ja merkityksen sumeuden (*vagueness*) jatkumon kautta (ks. esim. Langacker 2008: 37; Tuggy 2006: 167). Näillä kuvauskeinoilla ei kuitenkaan pysty selittämään *epäillä*-konstruktioiden polaarisen tulkinnan vaihtelua. Kielto- ja myöntösuuntaisuus voidaan toki hahmottaa yhteisen yläskeeman eli epävarman (ja epäedullisen; ks. lukua 3.3) arvion ilmaisemisen elaboraatioiksi, mutta tulkinnat eivät ole keskenään elaboraatio- tai ekstensiosuhteessa. Jos tulkintavariaation koettaa sijoittaa monitulkintaisuuden ja sumeuden jatkumolle, puhuu polaaristen tulkintojen vastakkaisuus monitulkintaisuuden puolesta: polaariset spesifikaatiot (myöntö- vai kieltosuuntainen) ovat merkityksen konstruoijalle salientimpia kuin niitä yhdistävä epävarman asenteen yläskeema (ks. Tuggy 2006: 174). Tietyissä konteksteissa *epäillä*-konstruktion polaarista suuntaa ei kuitenkaan ole mielekästä arvioida (*aloin jo epäillä itseäni*), jolloin yläskeema nouseekin vahvemaksi. Joka tapauksessa monitulkintaisuuden ja sumeuden käsitteet eivät avaa sitä, miten epäilemisen polaarinen tulkinta määräytyy. Tätä varten täytyy tarkastella *epäillä*-verbin ja sen TÄYDENNYKSEN syntaktis-semanttista suhdetta.

Polaaristen tulkintojen vaihtelu perustuu TÄYDENNYKSEN roolin vaihteluun suhteessa *epäillä*-verbiin: se voi olla joko verbin inherentin kiellon vaikutusalassa oleva *kohde* tai käsitteistäjän ajatuksen eksplikoiiva *sisältö*. Kategoriat vastaavat Leinin (1999a: 45, 1999b: 24) jakoa viittaaviin (kohde) ja kuvaileviin (sisältö) *että*-lauseisiin. Pyrin kuitenkin *että*-täydennyksiä laajempaan kuvaukseen, joten käytän tarkoitukseen paremmin sopivia nimityksiä *kohde* ja *sisältö*.⁷

Myöntösuuntaisen tulkinnan *epäillä*-konstruktio saa siten, että TÄYDENNYKS kielen-tää käsitteistäjän ajatuksen tai puheen (epäilyn) *sisällön*. Selvimmin sisältöluentainen on suora esitys: *epäillä*-johtoverbin luonnehtima referaatti eksplikoi epäilijän sanat tai ajatuksen eli epäilyn (esim. 4a). Myös *että*-täydennys ilmaisee usein epäilemisen sisällön (esim. 4b, ks. myös esim. 2).

- (4) a. Referaatin sisältöluenta (⇒ +)
Terveyskeskusten vuodeosastojen hoitotasoa voisi Vaaraman mukaan kohtentaa myös laatukriteereillä ja niiden valvonnalla. Yksityisellä puolella sellaiset jo ovat ostopalvelujen myynnin ehtona. Tämä onkin ehkä pakottanut panostamaan laatuun, epäilee Vaarama. (HäSa)
- b. *että*-täydennyksen sisältöluenta (⇒ +)
Nainen epäili, että tutkimuksen tekijä työnsi hänen rehelliset, mutta epäuskottavat vastauksensa roskakoriin. (HS 2/2013-KL)

7. Kohde-/sisältöjako on skematisoitavissa myös yleisesti eri predikaattien täydennyksiin (kuten yhteys Leinin [1999a: 45; 1999b: 24] *että*-lauseiden analyysiin implikoi), mutta tämän artikkelin määritelmät tähtäävät nimenomaan *epäillä*-konstruktioiden polaarisen variaation selittämiseen (esim. kiellon vaikutusala on erityistä inherentin kiellon sisältävälle verbille; ks. kuit. Salminen tulossa 2018).

Sen sijaan, kun TÄYDENNYKS ilmaisee epäilemisen kohteen, on se *epäillä*-verbillä ilmaistun kiellon vaikutusalassa (esim. 5; myös esim. 3; Hakulinen & Karlsson 1979: 271; ISK 2004 § 1622; ks. myös Klima 1964: 298). Tällöin *epäillä*-konstruktion tulkinta on kieltosuuntainen:

- (5) *että*-täydennyksen kohdeluenta ($\Leftrightarrow -$)
[Konteksti: Tutkija kertoo, että lakimies on neuvonut häntä käyttämään verkossa vapaasti luettavissa olevaa aineistoa ilman lupaselvittelyjä ja pahoitteluun jälkikäteen, jos joku asiaan puuttuu.] *Epäilen* suuresti, että kukaan tulee riitauttamaan tätä asiaa. (Esitelmä 21.10.2014)

Esimerkissä 5 kieltohakuinen *kukaan* (vrt. myöntöhakuinen *joku*) sekä objektin partitiivisija (vrt. *tämän asian*) kiellon saattoilmiöinä viittaavat siihen, että täydennys on kiellon vaikutusalassa, eli ne tarkentavat tulkinnan kieltosuuntaiseksi.

Seuraavilla parafraseilla voi havainnollistaa *että*-täydennysten funktioiden eroja: myöntösuuntaisen konstruktion sisältömerkintäisen *että*-lauseen voisi korvata proadverbilla *niin* ('epäili niin', esim. 4b), kun taas täydennyksen kohdetulkintaa vastaa *sitä*-pronomini ('epäilen sitä', esim. 5). Ero perustuu siihen, että *se* on referentiaalinen ja *niin* epäreferentiaalinen indeksi (Leino 1999a: 46; Larjavaara 1990: 27, 30–31). Leino (1999a: 44–47) kiteyttääkin kuvailevan (sisältö) ja viittaavan (kohde) *että*-lauseen eron juuri tähän referentiaalisuuden erosta nousevaan *niin että* ja *sitä että* -rakenteiden tulkintaeroon. Molemmat pro-sanat nousevat analyysissä esiin: *epäillä*-verbin TÄYDENNYKSENÄ *niin* ilmaisee epäilemisen sisällön (ks. lukua 7.2) ja *sitä* lähes poikkeuksetta sen kohteen (ks. lukua 7.1).

Tähänastiset esimerkit antavat sellaisen kuvan, että TÄYDENNYKSEN sisältöluenta johtaa myöntösuuntaiseen ja kohdeluenta kieltosuuntaiseen tulkintaan. Tätä kokonaiskuvaa mutkistavat eksplisiittisen kiellon sisältävät TÄYDENNYKSET (esim. 6a–b), jotka kuvaavat epäilemisen sisältöjä mutta joissa kiellon vaikutuksesta verbi-konstruktion polaarisuus tulkinta on kieltosuuntainen. Käytän TÄYDENNYKSEN kiellostä termiä *parataktinen kielto*. Se viittaa inherentisti kielteisen verbin täydennyksen kieltoon konstruktioissa, joissa nämä kaksi kiellon lähdettä tuottavat yhdessä yhden kiellon. Parataktinen kielto ei ole merkityksen tasolla alisteinen (mistä termi *parataktinen*, vrt. *hypotaktinen*) päälauseen inherentille kiellolle, eli päälauseen kielto ei kumoa sitä. (Jespersen 1917: 75; Horn 2010: 121; Croft 2000: 135–137; ks. myös Salmi-nen tulossa 2018.) Parataktisen kiellon sisältävään kieltosuuntaiseen konstruktion viitataan symbolilla ($\Leftrightarrow - P$). Konkreettisinta kieltojen parataktisuus on syntaktisesti itsenäisen referaatin tapauksessa (esim. 6a): referaatti kielentää Juntuksen epäilemisen eli kyseenalaistuksen kieltomuotoisen sisällön, kun *tokko*-partikkelilla ilmaistaan osittaista kieltoa (ISK 2004 § 1626). Vastaava suhde on myös *epäillä*-verbin ja *että*-lauseen välillä (esim. 6b).

- (6) a. Referaatin sisältöluenta ($\Leftrightarrow - P$)
Osaisitko sinä Vesa puhaltaa savua sieramista niin kuin renki Matti? Vesa ei vastannut. Saku kerskasi: – Minäpä osaisin! – Etpäs! – Osaanpas... Simolan

Pojunkin kanssa kun me poltimme, niin minä osasin, mutta Pojulle meni henkeen, väitti Saku. – Näytäppäs tokko osaat! epäili sitä toki vielä Juntus. (Pojat asialla)

b. *että*-täydennyksen sisältöluenta (\Leftrightarrow – P)

Vaikka Huhtamäki epäilikin, etten ole lukenut nuorsuomalaisten talousohjelmaa, otan vielä yhden eläkekeskusteluun läheisesti liittyvän esimerkin mainitusta ohjelmasta. (HäSa)

TÄYDENNYKSEN kiellon nimittäminen parataktiseksi implikoi, että tällaisissa konstruktioissa itse *epäillä*-verbikin sisältää inherentin kiellon. Esimerkin 6b *epäillä*-verbin voi kuitenkin tulkita myös myöntösuuntaisen konstruktion tapaan viittaavan arvelemiseen, jolloin täydennyksen kielto olisi täysin tavallinen kielto (vrt. *hän arveli, etten ole lukenut* – –). Tätä konstruktion sisäisen semanttisen rakenteen eroa (eli sisältääkö itse *epäillä*-verbi kieltoimerkityksen vai ei) ei voi kuitenkaan analysoida vedenpitävästi, koska se ei vaikuta konstruktion joka tapauksessa kyseenalaistavaan merkitykseen (ks. kuit. Salminen 2017: 56–57; tulossa 2018). Kyseenalaistusmerkityksen keskeisyyden vuoksi olen luokitellut TÄYDENNYSTEN kiellot järjestään parataktisiksi.

Siinä missä parataktisen kiellon sisältävä (esim. 6b) sisältötäydennys ei ole alisteinen *epäillä*-verbin (mahdolliselle) inherentille kiellolle, kiellon vaikutusalassa oleva kohdetäydennys on (esim. 5). Toisin sanoen TÄYDENNYKSEN kohde- ja sisältöroolit eroavat pragmaattisen alisteisuutensa suhteen. Sisältötulkintaisista TÄYDENNYKSISTÄ referaatit (esim. 4a ja 6a) ovat myös syntaktisesti kohdetulkintaisia lyhemmin kytköksissä *epäillä*-verbiin, mutta syntaktista alisteisuutta keskeisempää analyysissäni on kieltofunktion ulottuminen TÄYDENNYKSEEN. Cristofaro (2003) määrittelee (pragmaattisen) alisteisuuden suhteessa assertoivuuteen siten, että alisteinen elementti on annettu, kun taas ei-alisteinen, itsenäinen elementti assertoi eli antaa uutta informaatiota. Tämä jako luonnehtii myös *epäillä*-verbin TÄYDENNYKSIÄ: pragmaattisesti alisteinen epäilemisen kohde on kontekstissa tunnistettava elementti, kun taas epäilemisen sisältö voi antaa uutta informaatiota (ks. erit. lukua 4.1).

Olen edellä havainnollistanut, kuinka *epäillä*-verbikonstruktioiden polaarinen tulkintavaihtelu on yhteydessä verbin ja TÄYDENNYKSEN syntaktis-semanttisen suhteen variaatioon: kohdeluontainen TÄYDENNYYS johtaa *epäillä*-konstruktion kielto-suuntaiseen tulkintaan, kun taas sisältöluontainen TÄYDENNYYS eksplikoii käsitteistäjän epäilyn, jolloin polaarinen tulkinta riippuu TÄYDENNYKSEN polaarisuudesta. Joskus kontekstista voi löytyä sekä epäilemisen kohde että sisältö: esimerkissä 6a objekti-pronominin *sitä* korrelaattilause on epäilemisen kohteena, samalla kun repliikki kuvaa sen sisältöä. Taulukossa 2a on kuvattu *epäillä*-verbin TÄYDENNYSTEN jako kohteisiin ja sisältöihin ja näin tiivistetty verbin kahden syntaktis-semanttisen skeeman erot. Taulukon tietoja skeemoista täydennetään sitä mukaa, kun analyysi nostaa esiin tarkempia havaintoja näistä (ks. taulukkoa 2b s. 17 ja taulukkoa 2c s. 21). Polaarisen tulkinnan rajaajia ovat ne kielelliset ja kontekstuaaliset ainekset, jotka kulloinkin ohjaavat tulkitsemaan TÄYDENNYKSEN kohteeksi tai sisällöksi.

Taulukko 2a.

Verbin *epäillä* kaksi syntaktis-semanttista skeemaa.

<i>epäillä</i> -verbin ja TÄYDENNYKSEN suhde	TÄYDENNYYS	Esimerkit
kiellon vaikutusala; pragmaattisesti alisteinen	epäilemisen kohde	<i>että</i> -lause (⇔ -) 3, 5
ei kiellon vaikutusalaa; pragmaattisesti ei-alisteinen	epäilemisen sisältö	repliikki + johtolause 4a, 6a <i>että</i> -lause (⇔ +) 2, 4b <i>että</i> -lause (⇔ - P) 6b

3.3 Evaluoiva kielteisyys

Kielitoimiston sanakirjan (s. v. *epäillä*) myöntösuuntaista polaarista tulkintaa vastaava selite kuuluu seuraavasti: ”luulla, olettaa jstak jtak, vars. **epäedullista**; pelätä” [lihavointi lisätty]. Epäedullisuutta tai laajemmin evaluoivaa kielteisyyttä ei voi sivuuttaa *epäillä*-verbin merkityksen kuvauksessa, vaikka keskitynkin polaarisen tulkinnan vaihteluun. Viittaaan evaluoinnilla subjektiiviseen eli *epäillä*-verbin käsitteistäjän jonkin asia(intila)n arvottamiseen akselilla myönteinen–kielteinen (Larjavaara 2007: 448–451; Visapää 2008: 163; Israel 2004: 710).⁸

Evaluoivan kielteisyyden tulkintojen tarkka analysointi korpusaineistosta on mahdotonta niiden näkökulmaan sidottuuden vuoksi. Joskus TÄYDENNYKSEN asiaintila on kuitenkin käsitteistäjän näkökulmasta ilmiselvästi epäedullinen, kuten esimerkissä 7 suurten koirien lampaille aiheuttama vaara on ikävä asia lammaspaimenen kannalta.

- (7) Cajander esitti, että suuria koiria voitaisiin käyttää lammaslaumojen suoje-
luun susia vastaan. Hän nimesi muutamia rotujakin. Puhakka-Kokko ker-
toi käyttävänsä lampaittensa paimentamiseen hyvällä menestyksellä border-
collieta ja **epäili**, että Cajanderin esittämät suuret koirat voisivat olla lam-
paille vaarallisia. (HS_mp)

Käsitteistäjän näkökulmaan ei kuitenkaan ole pelkän kontekstin perusteella usein luotettavaa pääsyä (Larjavaara 2007: 448–449; ks. myös ISK 2004 § 1707). Lisäksi muissa kuin ensimmäisessä persoonassa on läsnä kaksi käsitteistäjätasoa: ilmaus välit-
tää lausumatason käsitteistäjän tulkinnan *epäillä*-verbin käsitteistäjän näkökulmasta. Monitasoisen tulkinnanvaraisuuden vuoksi evaluoivan kielteisyyden merkitykset eivät ole välttämättä aina jaettuina.⁹

Kielitoimiston sanakirja (s. v. *epäillä*) mainitsee epäedullisuuden vain myöntö-
suuntaisen polaarisen tulkinnan yhteydessä, mutta sävy yhdistyy usein myös kielto-

8. Evaluoinnin laaja määritelmä sisältää myös kielto- ja myöntösuuntaiset episteemiset asennoitumi-
set (Alba-Juez & Thompson 2014; Thompson & Hunston 2000: 3–5).

9. Olen kuullut kannanottoja, että jotkut ihmiset käyttävät *epäillä*-verbiä ”ihan väärin – sellaisissa
konteksteissa, joissa ei ole mitään negatiivista”. Tällainen kielitajujen törmäys viittaa tulkinnan puhuja-
kohtaiseen vaihteluun.

suuntaisuuteen: kielto tai kyseenalaistaminen synnyttää herkästi kielteisen evaluoinnin – toiveiden tai arvostusten vastaisuuden – implikaation (ks. esim. 3; Tuppurainen 1991: 117–122; Alba-Juez & Thompson 2014: 6). Evaluoiva kielteisyyden voi ilmetä myös aihepiirin negatiivisina konnotaatioina, mikä näkyy selvimmin rikosten tutkintavaiheen termiksi vakiintuneen *epäillä*-verbin käytössä: esim. *Miestä epäillään rikoksentekijän suojelemisesta* (HäSa).¹⁰ Verbillä *epäillä* kuvattu mentaalinen toiminta on yleensä jollain tapaa leimallista (ks. tark. Salminen 2012: 170–177), mutta evaluoinnin kannalta neutraalin epäilemisen mahdollisuus nousee esiin luvussa 5.1.

Olen nyt esitellyt analyysin keskeisimmät käsitteet ja työkalut: *epäillä*-verbi-konstruktion polaarisuus tulkinta voi olla joko myöntö- tai kieltosuuntainen, ja tämän variaation taustalla on TÄYDENNYKSEN roolin vaihtelu suhteessa *epäillä*-verbiin. Lisäksi *epäillä*-verbi evaluoi usein kielteisesti TÄYDENNYKSESSÄ ilmaistua asiointilaa. Etenen seuraavaksi tarkempaan konstruktiokohtaiseen analyysiin.

4 NP-objekti: *epäilet minun rakkauttani, epäiltiin vilppiä*

Aloitin NP-objektin saavista *epäillä*-verbeistä. Aineiston NP-täydennykset viittaavat tyyppillisesti konkreettisen olion sijaan propositioihin, sillä monet niistä ovat verbikantaisia (ISK 2004 § 872; Lambrecht 1994: 75; Lyons 1977: 445). *-minen*-johdostyyppi (esim. 8) on deverbaalinomineista merkitykseltään geneerisin, minkä vuoksi sille hahmottuu selkeä lauseydin (Nuutinen 1976: 15; Forsman Svensson 1990: 10; ISK 2004 § 225).

- (8) Britit hylkäisivät Maastrichtin sopimuksen, jos saisivat äänestää siitä. Presidentti Jacques Chirac lupaili vaalikampanjansa aikana ranskalaisille uutta kansanäänestystä EU:sta. Jopa saksalaiset ovat alkaneet epäillä EMU:n kolmannen vaiheen toteutumista. (HS_mp)

Lauseytimen 'EMU:n kolmas vaihe toteutuu' hahmottumista edesauttaa NP-objektin subjektitulkintainen genetiivimäärite (ISK 2004 § 872).

NP voidaan tulkita "lausemuotoiseksi" – tai verbaaliseksi – myös siten, että NP viittaa kielelliseen tuotokseen. Vaikka tuotoksen yksityiskohdat eivät kotekstista kävisikään ilmi, on epäilemisen kohde selvästi sen totuudellisuus:

- (9) Nähdessään hänen ilmeensä Charlotte ei epäillyt hänen sanojaan ja hiljeni viimein. (Valkea kyyhky)

Molemmissa esimerkeissä NP on epäilemisen kohde ja konstruktion tulkinta kieltosuuntainen (esimerkissä 9 kumottu kieltosuuntainen kieltoverbin vuoksi). NP:n

10. Rikoksesta epäileminen on polaariselta tulkinnaltaan myöntösuuntaista (konstruktiosta [*epäillä* & PART & elat] ks. Salminen 2012: 136–137), mutta ilmauksen erityisen termistatuksen vuoksi merkitys poikkeaa osin tavallisesta arvelemisestä: rikosta esimerkiksi "vain" epäillään, kunnes juridisesti pätevät todisteet on esitetty, vaikka asiointilan todenmukaisuus olisi arkijärjen perusteella itsestään selvä.

lauseviitteisyys ei kuitenkaan sinällään tee siitä epäilemisen kohdetta (tai sisältöä). Määräävässä roolissa ovat NP:n referentin tunnistettavuus sekä sen evaluoiva tulkinta, joita käsittelen seuraavaksi tässä järjestyksessä.

4.1 Tunnistettavuus ja definiittisyys polaarista tulkintaa rajaamassa

Tunnistettavuus (identifiability) viittaa kognitiiviseen kategoriaan, joka kuvaa NP:n referentin oletettua identifioitavuutta kuulijalle (Lambrecht 1994: 77; Vilkuna 1992: 16), ja sen vastakohta on referentin uutuus diskurssissa. Kuvaan seuraavaksi, kuinka *epäillä*-verbin NP-objektin referentin tunnistettavuus rajaa tulkinnan kielto-suuntaiseksi ja vastaavasti referentin uutuus myöntösuuntaiseksi. Lambrecht (1994: 109) esittää seitsenportaisen asteikon aktiivisen ja annetun sekä ankkuroimattoman uuden välillä; väliin jäävät muiden muassa eri tavoin saavutettavat käsitteet (suomennoksista ks. Virtanen 2013). Vaikka ilmiön asteittaisuuden ymmärtäminen on keskeistä, *epäillä*-verbin NP-täydennysten analyysissa olennaisinta on uuden informaation erottaminen millä tahansa tavoin tunnistettavasta tai saavutettavasta (ks. myös Jaakola 2004: 48).

Verbikantaiset *epäillä*-verbin NP-objektit (esim. 8) olivat prosessin. Tämä synnyttää herkästi asiointilan tunnistettavuuden tulkinnan (Herlin & Kotilainen 2005: 266), sillä proposition oliointi tekee siitä annetun erotuksena assertiolle eli lausuman varsinaiselle väitteelle (Lambrecht 1994: 76). Esimerkeissä 8 ja 9 tunnistettavuuteen ohjaa lisäksi genetiivimääritte – viitepiste, jonka kautta NP:n referenti paikallistetaan (Jaakola 2004: 34–35; ks. myös Vilkuna 1992: 23; ISK 2004 § 1409). Tunnistettavuusasteikko soveltuukin monesti NP:n edussanan sijasta paremmin genetiivimääritteen analyysiin: pronominaalinen *hänen* (esim. 9) on selvä merkki referentin aktiivisuudesta diskurssissa (Jaakola 2004: 36, 39; Lambrecht 1994: 95).

Tunnistettava objekti tulkitaan epäilemisen kohteeksi, mikä puolestaan tuottaa *epäillä*-konstruktion kielto-suuntaisen luennan (esim. 7–8). Yhteyden syynä on kielto-merkityksen luontainen kontekstisidonnaisuus ja reaktiivisuus: kielto vastaa joko eksplisiittiseen myönteiseen vastineeseensa tai synnyttää itse tämän vastineen relevanttiuden tai odotuksenmukaisuuden implikaation (Givón 1978: 69; Horn 1989: 190; Tottie 1991: 21, 27; Miestamo 2005: 7; Verhagen 2005: 31–32). Koska reagoida voi vain jo mainittuun tai muuten tunnistettavaan, ohjaa *epäillä*-verbin objektitarjoitteen tunnistettavuus tulkitsemaan sen kiellon vaikutusalassa olevaksi epäilemisen kohteeksi.

Kohdetulkintaiset NP:t sisältävät lähes poikkeuksetta genetiivisubjektin tai vastaavan viitepisteen luovan possessiivisuffiksin (esim. *Kimi Räikkönen epäilee itsekkin mahdollisuuksiaan*, HS.fi 25.10.2012). Kaikki genetiivimääritteet eivät kuitenkaan edusta NP:n olioiman prosessin subjektia:

- (10) Henriksson painottaa, että jos estolistaa jatketaan koskemaan myös väkivalta- ja eläinporno, sananvapauskysymyksiä on syytä arvioida perusteellisesti. – – Sisäministeri Päivi Räsänen (kd) on huomattavasti maltillisempi estolistojen suhteen. Ministeri **epäilee** (Alman maakuntalehdet 6.2.) laajemman nettisensuurin tarvetta. Räsänen pitää nykyistä lainsäädäntöä pääosin riittävänä. (LK 7.2.2013)

Tässä genetiivimäärite vastaa NP:n lauseytimen objektia: 'tarvitaan laajempi nettisensuuri'. Ilman kontekstia *epäillä*-konstruktion kieltoisuuntaisuus ei välttämättä olisi itsestään selvä. Keskeinen on edeltävässä virkkeessä luotu kontrasti estojen tiukentamisen vaihtoehtona näkevän Henrikssonin ja huomattavasti maltillisemmin suhtautuvan Räsäsen välillä: lukija osaa odottaa kyseenalaistusta. Tulkinta ei kuitenkaan olisi mahdollinen, jos täydennys esittelisi kontekstissa täysin uuden asian. Vaikka ilmausta *laajemman nettisensuurin tarve* ei ole sellaisenaan tekstissä käytetty, ilmaus tiivistää tekstissä aktiivisen aihepiirin.

Tunnistettavuuden ja uutuuden kognitiivisia kategorioita vastaavat, joskin epätäydellisesti, kieliopillinen definiittisyys ja indefiniittisyys (Lambrecht 1994: 79, 89–90). Suomessa ei ole kattavaa systeemiä (in)definiittisyyden ilmaiseemiselle (kuten artikkelikielissä), mutta esimerkiksi indefiniittipronomit viestivät referentin uutuutta. Tunnistettavuuden ja kieltoisuuntaisen tulkinnan (NP epäilemisen kohde) yhteyden vuoksi on odotuksenmukaista, että uutuutta indikoiva indefiniittinen täydennys rajaa tulkinnan myöntösuuntaiseksi, jolloin NP siis ilmaisee epäilemisen sisällön:

- (11) Hiljalleen pakisten sopivat he siinä lopullisesti sitten, että tulevana yönä se viinanpoltto alettaisiin. He pohtivat joka kohdan selväksi ja päättivät sitäpaitsi, että koska Muttinen saattaisi **epäillä jotain**, kun Maunon väki on täällä, niin alkaisi Juutas Maunon avulla ja Ananiaksen kanssa korjailia tässä tupaakin: sanoisi kysyttäessä, että Mauno oleksii Putkinotkossa sitä varten. (Putkinotko)

Indefiniittipronominilla *jotain* ilmaistaan olemassaolo-oletus (ks. Larjavaara 2007: 270; Searle 1969: 106–113), joka kontekstin perusteella liittyy viinanpoltoon. Käsitteistäjälle (Muttinen) tämä ei kuitenkaan ole tunnettua tietoa. Myöntösuuntaisen olemassaolo-oletuksen tulkinta siis syntyy, kun täydennys on tällä tavoin uusi.

Myös kumottu myöntösuuntainen tulkinta (– [⇒ +]) edellyttää täydennyksen indefiniittisyyttä. Seuraava katkelma on uutisesta, jossa ministeri kiistää olettavansa, että Talvivaara-yhtiön taloudenhoidossa olisi tapahtunut väärinkäytöksiä:

- (12) En välttämättä **epäile mitään**, mutta nämä ovat niin isoja ja sotkuisia pesiä, että on asianmukaista hoitaa asia näin varmuuden vuoksi, ettei tule jälkipuheita, että mahdollisesti on sattunut jotain, mikä ei kestä päivänvaloa, hän huomauttaa. (Yle_18.11.2014)

Esimerkissä 12 olemassaolo-oletus (epärehellisestä taloudenhoidosta) kielletään varauksellisesti ilmauksella, jossa *epäillä*-verbin täydennyksenä on kieltohakuinen indefiniittipronomini. Sekä pronominin kieltohakuisuudella että indefiniittisyydellä on osuutensa polaarissa tulkinnassa: Indefiniittisyys ohjaa tulkitsemaan täydennyksen epäilemisen sisällöksi eli epäilemisen myöntösuuntaiseksi olemassaolo-oletukseksi. Lausekiellon (*en*) vaikutusalueella pronomini on kuitenkin kieltohakuinen ja kokonais-tulkinta kumottu myöntösuuntainen.

4.2 NP:n evaluoiva tulkinta polaarisuuden rajaajana

Edellä käsiteltyjä indefiniittisiä täydennyksiä yhdistää selvä evaluoivan kielteisyyden tulkinta (salainen viinanpoltto ja epärehellinen taloudenhoito), ja tämä toistuu aineistossa: *epäillä*-verbillä ilmaistut olemassaolo-oletukset ovat jonkin ei-toivotun tai muutoin kielteisen uumoilua. Jos sen sijaan täydennyslekseemin referentin (konventionaalinen) evaluoiva tulkinta on positiivinen, rajaa se tulkinnan kieltosuuntaiseksi:

- (13) En minä olisi luullut, että sinä olisit voinut minun rakkauttani epäillä ja että sinä olisit voinut sellaista pyytää, sanoi tyttö miltei kyyneliin liikuttettuna. (Linnankoski)

Ohitan esimerkin alun kieltoa ja konditionaaliala vilisevän intensionaalisen kehyksen ja keskityn siihen, mitä ilmauksella *minun rakkauttani epäillä* tarkoitetaan. *rakkaus*-lekseemin positiiviset konnotaatiot ohjaavat konstruktion kieltosuuntaiseen tulkintaan: kyseenalaistetaan rakkauden olemassaolo, aitous tai muu keskeinen positiivinen ominaisuus (vrt. Larjavaara 2007: 80, 169). Evaluoiva tulkinta kumpuaa nimenomaan käsitteistäjän näkökulmasta: esimerkissä 13 käsitteistäjä on äänessä olevaan tyttöön rakastunut nuorukainen (*sinä*), jonka näkökulmasta rakkaus on ilmeisen toivottavaa. Tämän vuoksi tulkinta 'uumoilla rakkauden olemassaoloa' on mahdoton. Luennan tekee mahdottomaksi myös genetiivimääritteen (*minun*) luoma tunnistettavuustulkinta. Näiden tulkinnanraajaajien vuoksi *minun rakkauttani* on selvä epäilemisen kohde ja konstruktion polaarinen tulkinta kieltosuuntainen.

Tulkinta on odotuksenmukaisesti päinvastainen, kun täydennyslekseemi viittaa konventionaalisesti ja käsitteistäjän näkökulmasta kielteiseksi evaluoitavaan tarkoitteeseen:

- (14) Opettajat lähettivät hänen töitään lasten piirustuskilpailuihin, ja ne Wiltshire yleensä voitti. Tosin joskus raati epäili vilppiä. (HS 2/2010-KL)

Raadin mukaan vilppi on siis todennäköisesti tapahtunut. Tätä myöntösuuntaista tulkintaa tukee myös *vilpin* uutuus kontekstissa: *vilppi* on epäilemisen sisältö.

Täydennyslekseemin evaluoiva tulkinta ankkuroituu aina kontekstiin: esimerkiksi *syällisyys* on tuomiota julistettaessa oikeuslaitoksen ja yleisen oikeudenmukaisuuden näkökulmasta toivottava asia lekseemin totutuista kielteisistä konnotaatioista huolimatta.

- (15) Todisteet syytettyä vastaan olivat hyvin raskaat, jos Los Angelesin poliisin työhön saattoi luottaa. Poliisin uskottavuus oli kuitenkin huono ja Los Angelesin mustien silmissä melkein olematon. – – Valamiehiltä ei sitä paitsi kysytty vakaumusta, että Simpson oli viaton. Vapauttavaan päätökseen riittää, että syällisyyttä saattaa perustellusti epäillä. (HS_pk)

Esimerkissä 15 *syällisyys* on siis epäilemisen kohde ja polaarinen tulkinta kieltosuuntainen: vapauttava tuomio voidaan antaa, mikäli löytyy perusteita, joilla syällisyyden todellisuus voidaan kyseenalaistaa. Kohdeluentaa tukee täydennyslekseemin tunnistet-

tavuus, joka syntyy sekä lekseemin alkuasemaisuudesta (ISK 2004 § 1370) että laajemmin oikeudenkäyntikehyksen aktivoimasta kulttuurisesta tiedosta (Lambrecht 1994: 100).

Esimerkit 13–15 havainnollistavat NP-objektin evaluoivan tulkinnan ja epäillä-konstruktion polaarisen tulkinnan yhteyttä: myönteisiksi konstruoidut asiat ovat kieltosuuntaisen epäilemisen kohteita ja kielteisiksi konstruoidut myöntösuuntaisen epäilemisen sisältöjä. Taulukon 3 NP-objektit havainnollistavat tätä kehää: sekä positiivisen kyseenalaistuksella että negatiivisen uumoilulla tuotetaan lopulta kielteisen evaluoinnin sisältävä ilmaus.

Taulukko 3.
NP-objektit ja evaluoivan kielteisyyden kehä.

epäillä-konstruktion polaarinen tulkinta	Täydennyksen evaluoiva tulkinta; esimerkkejä aineistosta
⇒ -	positiivinen; <i>(Jumalan) rakkautta, lukujen luotettavuutta, sen [työn] mielekkyyttä, joulumyynnin tervehdyttävää voimaa, Suomen itsenäisen puolustuksen uskottavuutta, Ahon hallituksen kelpoisuutta, oppirakennelman järkevyyttä, presidentin arvostelukykyä, sen [taktiikan] viisautta</i>
⇒ +	negatiivinen; <i>vilppiä, väärinkäytöksiä, uuden tieteenalan vaikeutta, viinan suurkulutusta, rikosta, salaliittoa, juonittelua</i>

Kielteisyyden kehä on läheistä sukua sille, ettei negatiivisen adjektiivin kieltäminen negatioprefiksillä ole yleensä luontevaa (esim. ?*epähuono*; vrt. engl. *un-*; Horn 1993: 44 ja siinä mainitut lähteet). Koska etuliite *epä* kantaa herkästi mukanaan kielteisen evaluoinnin tulkintaa, sillä tuotetaan harvoin neutraaleja tai positiivisesti evaluoivia ilmauksia (kuitenkin esim. *epäitsekäs*).

Kaikkiaan NP-esimerkit havainnollistavat, kuinka täydennyksen tunnistettavuus ja evaluoiva tulkinta rajaavat konstruktion [*epäillä* & NP-objekti] polaarista tulkintaa käsi kädessä: tunnistettava tai definiittinen ja evaluoivalta tulkinnaltaan positiivinen (e-positiivinen) täydennys on kieltosuuntaisen epäilemisen kohde, uusi tai indefiniittinen e-negatiivinen täydennys on epäilemisen sisältö (ks. taulukkoa 2b).

Taulukko 2b.
Verbin epäillä syntaktis-semanttiset skeemat NP-objektien kanssa.

epäillä-verbin ja TÄYDennyksen suhde	TÄYDennyS	Esimerkit
kiellon vaikutusala; pragmaattisesti alisteinen	epäilemisen kohde <ul style="list-style-type: none"> • tunnistettava • definiittinen • e-positiivinen 	NP-objekti (⇒ -) 8–10, 13, 15
ei kiellon vaikutusalaa; pragmaattisesti ei-alisteinen	epäilemisen sisältö <ul style="list-style-type: none"> • uusi • indefiniittinen • e-negatiivinen 	NP-objekti (⇒ +) 11–12, 14

5 Että-lause ja referatiivirakenne epäillä-verbin täydennyksinä

Konstruktiot [epäillä & että-lause] ja [epäillä & referatiivirakenne] saavat nyky-suomessa tyypillisesti myöntösuuntaisen tulkinnan. Käsittelem ensin (luvussa 5.1) tätä oletuskonstruointia, minkä jälkeen tarkastelen harvinaisempia kieltösuuntaisia tapauksia (luvussa 5.2), joissa tarvitaan aina jokin selvä oletuskonstruoinnin mur-tava tulkinnanraajaaja (ks. Croft & Cruse 2004: 102, 104). Tämän jälkeen tarkaste-len kieltojen kasautumista *että*-konstruktioissa (luvussa 5.3) sekä kokoaan havaintoja konditionaalimoduksen roolista polaarisien tulkinnan määräytymisessä (luvussa 5.4).

Taulukko 4 esittelee nyt käsiteltävien täydennyskonstruktioiden polaarisien tul-kintojen jakautumisen aineistossa. Kirjain P viittaa parataktiseen kieltöön eli tapauk-siin, joissa *epäillä*-verbin lausetäydennyksessä on eksplisiittinen kieltö (ks. lukua 3.2). Referatiivirakenne ei infiniittisyytensä vuoksi esiinny nykysuomessa kieltömuotoisena (**ei tekevän*), minkä vuoksi myös parataktinen kieltö on mahdoton tässä konstruk-tiossa.

Taulukko 4.

Konstruktioiden [epäillä & että-lause] ja [epäillä & referatiivirakenne] polaariset tulkinnat aineistossa. Aineistoon erikseen lisätyt esimerkit sulkeissa.

Polaarinen tulkinta	että-lause (140)	Referatiivirakenne (74)
⇒ -	5 (5)	1 (1)
- (⇒ -)	3 (2)	1 (1)
⇒ - P	45 (1)	0
- (⇒ -) P	12 (1)	0
⇒ +	71 (4)	70 (1)
- (⇒ +)	4	2 (1)

5.1 Myöntösuuntainen oletuskonstruointi

Seuraavat esimerkit havainnollistavat myöntösuuntaista tulkintaa *että*-lause- ja referatiivirakennekonstruktioissa (ks. myös esim. 2 ja 4b):

- (16) Hattulan Takajärvestä Suomen suurimman täpläravun pyydystänyt Niilo Launo epäilee, että järven ravut olivat saaneet kasvaa kunnolla kaikessa rau-hassa sinä aikana, kun ravustaminen oli järvessä kielletty rapuruton takia. (HäSa)
- (17) Teepöydässä keskusteltiin monesta eri kysymyksestä, eikä myöskään haus-koista puheenaiheista ollut pulaa, kun nimittäin nuoren herra Cheeryblen vasta päättynyt oleskelu Saksassa mainittiin, vanha herra Cheeryble tiesi kertoa seurueelle, että kyseisen nuoren herra Cheeryblen epäiltiin rakastu-neen korviaan myöten erään saksalaisen pormestarin tyttären. (Nickleby)

Esimerkissä 16 Niilo Launun kuvataan pitävän todennäköisenä propositiota 'järven ravut ovat saaneet kasvaa –', ja vastaavasti esimerkissä 17 käsitteistäjän näkökulmasta todennäköiseksi kuvataan asiointi 'nuori herra C. on rakastunut –', *että*-lause ja referatiivirakenne siis tyypillisesti ilmentävät käsitteistäjän ajatuksen tai puheen sisältöä. Jälkimmäisen rakenteen nimikin jo implikoi tätä: ISK:n (2004 § 473) sanoin ”referatiivirakenne ilmaisee kerrottavan tai mielessä olevan asiointin **sisällön**” [lihavointi lisätty].

Esimerkkien 16 ja 17 mahdollinen evaluoiva kielteisyyden häilyvyys: epäileminen voidaan näissä konteksteissa tulkita jopa täysin neutraaliksi otaksumiseksi tai arveluksi. Rapujen rauhassa kasvamista (esim. 16) on vaikea nähdä käsitteistäjän näkökulmasta ei-toivotuksi – pikemminkin päinvastoin (vrt. esim. 7). Myös korviaan myöten rakastuminen on kaukana luonnostaan kielteiseksi hahmottuvasta asiointitilasta – etenkin esimerkin tilanteesta, jossa puheenaihetta kuvataan eksplisiittisesti hauskaksi. Kuten luvussa 3.3 totesin, kielteisen evaluoinnin tulkinnat voivat niiden näkökulmaisuuksien vuoksi vaihdella tulkitsijoittain. Tämän vuoksi jätän etenkin esimerkin 17 neutraaliuden avoimeksi. Keskustelun ulkopuolisen henkilön romanttisten tunteiden heräämistä voidaan pitää puheenaiheena paitsi hauskana myös arkaluonteisena – jopa selän takana juoruamisena. Kielteisvivahteinen verbinvalinta voi siis ilmentää sitä, että toisen yksityisyyden rajojen yli on astuttu, vakavasti tai leikitellen.

5.2 Kieltosuuntaisia poikkeuksia

Myöntösuuntaisuuden dominoinnista huolimatta referatiivirakenne (esim. 18) ja *että*-lause (esim. 19) voivat olla myös epäilemisen kohteita, jolloin konstruktion polaarisuus tulkinta on kieltosuuntaainen (ks. myös esim. 3 ja 5). Kaikki tällaiset aineiston tapaukset (ks. taulukkoa 4) on poimittu erikseen, joten pitäytyminen korpusaineistossa olisi jättänyt polaarisen variaation näissä konstruktioissa piiloon.

- (18) Katsaus [biosfäärin olotilan muutoksesta] toteaa keskeisiksi tavoitteiksi muun muassa ihmiskunnan koon ja resurssien käytön kasvun hillitsemisen ja nopean siirtymisen pois fossiilisista energianlähteistä. Fortelius epäilee muutoksesta seuraavan hyvää ihmiskunnalle. Jotakin aihetta optimistisuuteen *tosin* on: – Ehkä se olisi kasvava konsensus siitä, että kestävä kehitys on paljon laajempi kysymys kuin talouskriisien syyt. (HY 7.6.2012)

Adverbi *tosin* konstruoi optimistisuuden kontrastiksi *epäillä*-verbillä ilmaistulle arviolle, joten Forteliuksen kuvataan kyseenalaistavan propositio 'muutoksesta seuraa hyvää ihmiskunnalle'. Tulkinnan epätyypillisyyden vuoksi lukija saattaa korjata luentansa oletuskonstruoinnin vastaiseen vasta törmättyään tähän tulkinnan rajajaan. Myös täydennyksen propositioon sisältyvä myönteinen arvio (*seuraa hyvää*) voi jo saattaa epäilemään (⇒ –) myöntösuuntaisen luennan sopivuutta (ks. taulukkoa 3 s. 17).

Esimerkin 19 käsitteistäjä ei usko, että hänen ex-puolisonsa kykenisi lainanlyhennykseen kuvatuissa olosuhteissa.

- (19) Hän [kirjoittajan avovaimo] haluaa jäädä asumaan asuntoon mutta haluaisi että minä omistaisin 50 vielä asunnosta vaikka meille tulee ero. Minä olen maksanut korot noin 2 vuoden ajalta. En vaadi mitään rahoja häneltä mutta epäilen, että hän pystyisi lyhentämään ja hoitamaan korot koska on työtön, meillä on 3 lasta. Hän jäisi asumaan lasten kanssa asuntoon. Miten pitäisi toimia? (Oikeuskysymys 2008)

Kielto-suuntaisuuteen ohjaa viimeistään perustelu *koska on työtön*, mutta jo virheellisiä implikaatioita torjuva retorinen kuvio (*en vaadi – mutta*) pohjustaa tulkintaa. Myös konditionaalimodus toimii tämän tulkinnan rajaajana: moduksen kontrafaktuaalinen luenta syntyy intensionaalisisissa konteksteissa – tyypillisesti kiellon vaikutusalassa (Peltola 2005: 78–81; 2011: 144–146; Vilkuna 1992: 85–86). Esimerkissä 19 vaikutusalan luo *epäillä*-verbin inherentti kielto, ja tätä tulkintaa tukee konditionaalimodus (*pystyisi*). Kielto-suuntaisuuden ja konditionaalinkin kytkös näkyy aineistossa, vaikka esimerkkejä onkin vähän: neljässä viidestä oletuskonstruoinnista poikkeavasta kielto-suuntaisesta *että*-esimerkistä täydennys on konditionaalissa (ks. myös Leino 1999a: 43).¹¹

NP-täydennysten yhteydessä kävi ilmi, että epäilemisen kohteeksi hahmottuva täydennys on diskurssissa tunnistettava. Tämä pätee myös lausetäydennyksissä: *epäillä*-verbin kyseenalaistus kohdistuu aina jollain tapaa diskurssissa aktiiviseen proposition. Esimerkin 19 kyseenalaistusta ei olisi mielekäästä esittää, ellei kyseenalaistettu proposition 'pystyisi lyhentämään ja hoitamaan korot' olisi diskurssin maailmassa olemassa eli eksistentiaalisesti presupponoitu (ks. Leino 1999a: 43–44). Tässä tapauksessa puolison halu jäädä asuntoon aktivoi proposition.

Täydennän lausetäydennysten tunnistettavuuden analyysia vielä *se*-pronomini-alkuisilla *että*-lauseilla. *se että* -rakenne ohjaa tulkitsemaan täydennyksen epäilemisen kohteeksi (Leino 1999a: 45; ks. lukua 3.2). Rakenne ei ole aineistossani yleinen, mutta esimerkki 20 havainnollistaa ilmiötä:

- (20) Painijat, jotka aina ovat pitäneet arvostaan suurta ääntä ja uskovat olevansa maan huomattavimmat henkilöt, asettuivat heidän kunniavartijoikseen. Ja kun Kiljusten nähtiin astelevan tällaiset miehet rinnallaan, niin kuka enää olisi uskaltanut epäillä sitä, että he olivat tärkeitä henkilöitä. (Finne)

Retorisesti *epäillä*-konstruktion tulkinta on esimerkissä 20 kumottu kielto-suuntainen (*kuka olisi uskaltanut epäillä* → ei kukaan). Joka tapauksessa *sitä*-tukipronomini definiittistää täydennyksen (ISK 2004 § 1145), jolloin *epäillä*-verbin inherentti kielto kohdistuu siihen. Definiittisen tulkinnan saava tukipronomini siis eksplikoi täydennyslauseen eksistentiaalisen presupposition. Tämän yhteyden myötä taulukkoa 2 voidaan täydentää *että*-lauseen näkökulmasta seuraavasti:

11. Viidennessä tulkinnan rajaa kieltohakuinen pronomini *kukaan* (ks. esim. 4 luvussa 3.2).

Taulukko 2c.

Verbin *epäillä* syntaktis-semanttinen käyttäytyminen *että*-lauseen yhteydessä.

<i>epäillä</i> -verbin ja TÄYDENNYKSEN suhde	TÄYDENNYYS	Esimerkit
kiellon vaikutusala; pragmaattisesti alisteinen	epäilemisen kohde <ul style="list-style-type: none"> tunnistettava/eksistentiaalisesti presupponoitu definiittinen e-positiivinen 	<i>että</i> -lause ($\Leftrightarrow -$) 3, 5, 19 <i>se, että</i> -rakenne ($\Leftrightarrow -$) 20
ei kiellon vaikutusalaa; pragmaattisesti ei-alisteinen	epäilemisen sisältö <ul style="list-style-type: none"> uusi indefiniittinen e-negatiivinen 	<i>että</i> -lause ($\Leftrightarrow +$) 2, 4b, 16 <i>että</i> -lause ($\Leftrightarrow - P$) 6b

5.3 Kasautuvien kieltöjen tulkinta: *en epäile ettei(kö)*

Esitin luvussa 3.2, että *epäillä*-verbin kieltomuotoinen *että*-täydennys on kyseenalaistavan epäilemisen sisältö (parataktinen kieltö; ks. esim. 6b). Täydennyksen lisäksi kieltomuotoinen voi olla myös itse *epäillä*-verbi. Käsittelin edellä NP-konstruktioiden kumottua kieltosuuntaista (esim. 9) ja kumottua myöntösuuntaista tulkintaa (esim. 12) ja nyt tarkastelen kasautuvia kieltoja erikseen *että*-konstruktiossa.

Logiikassa kaksi negaatiota kumoo toisensa, mutta luonnollisissa kielissä tilanne on usein toinen (Jespersen 1924: 332; Horn 2010: 114). Van der Woudenin (1997: 179–180) mukaan kahden kiellon yhdistelmä voidaan tulkita jopa neljällä tapaa: kiellot voivat sulautua yhteen, heikentää toistensa merkitystä, kumota toisensa tai vahvistaa negaatiomerkitystä. Näistä *epäillä*-konstruktioissa toteutuvat sulautuminen (parataktinen kieltö) ja kumoutuminen (kumottu kieltosuuntainen luenta) – kieltö-hakuisten ainesten myötä kiellon vahvistaminenkin.

Seuraavat esimerkit 21–22 havainnollistavat vastakkaisia polaarisia tulkintoja kieltömuotoisessa [*epäillä* & *että*-lause] -konstruktiossa.

- (21) Erämaan vatsataudit ovat näet hankalia –. Eikä kukaan tiedä, mistä tämä vaiva aiheutuu, vaan muutamat sanovat sen tulevan erämaan myrkyllisestä tuulesta ja toiset sanovat sen tulevan vedestä ja muutamat syyttävät heinä-sirkkoja. Mutta **en epäile** ($- [\Leftrightarrow -]$), että huomisaamuna olet jälleen terve ja voit jatkaa matkaa, jos lääkärisi sekoittaa sinulle tänä iltana hyvän lääkkeen. (Sinuhe)
- (22) Lakko-oikeus pitäisi voida ottaa kriittisen arvioinnin kohteeksi – kuten kaikki muukin yhteiskunnassa. Ay-liike **ei epäile** ($- [\Leftrightarrow +]$), että Lipposen hallituksella olisi jotain ylimääräistä hampaankolossa sitä vastaan. Hallitus voisi teettää sen takia esimerkiksi ensi talvena puolueettoman selvityksen lakko-oikeuden uudistustarpeista. (HS_pk)

Esimerkin 21 käsitteistäjän (Sinuhe) kuvataan kieltävän proposition ’huomis-
 aamuna olet jälleen terve’ kyseenalaistaminen; kumottu kieltosuuntainen konstruk-
 tio ilmaisee melko vahvaa uskoa proposition todenmukaisuuteen. *Kielitoimiston sana-
 kirjan* (s. v. *epäillä*) mukaan tämä on ilmauksen *en epäile* tyypillinen tulkinta. Esi-
 merkki 22 kuitenkin osoittaa, että vastakkainenkin eli kumottu myöntösuuntainen tul-
 kinta (olemassaolo-oletuksen kieltö) on sopivassa kontekstissa mahdollinen. Katkelma
 on pääkirjoituksesta, jossa puhutaan lakkokäytänteiden keskusteluttamisen puolesta.
 Keskustelun avaamisen kuvataan olevan mahdollista, sillä ay-liike ei usko (*epäile*),
 että hallitus kantaisi keskustelua häiritseviä vanhoja kaunoja. Täydennyslauseen
 konditionaalimodus alleviivaa sitä, että arvelusta irtisanoudutaan (vrt. Kauppinen
 1998: 177, 180–181). Edellä kontrafaktuaalinen konditionaali oli *epäillä*-verbin inheren-
 tin kiellon vaikutusalassa (esim. 18); esimerkissä 22 kiellon vaikutusalan synnyttää pää-
 lauseen lausekieltö (Peltola 2005: 79; Vilkuna 1992: 85–86).

Kumottu kieltosuuntainen tulkinta rakennetaan nykysuomessa monesti myöntö-
 muotoisen *että*-täydennyksen sijaan (ks. esim. 21) *etteikö*-konjunktiosulaumalla:

- (23) ”Oletan että naapuritalossa asuvalla herralla on yhtä vähän tekemistä mei-
 dän kanssamme”, huomautti Nicholas. ”Ei ole syytä **epäillä**, **etteikö hän ole**
herrasväkeä”, sanoi rouva Nickleby, ”hän käyttäytyy kuin herrasmies vaikka
 pukeutuukin lyhyihin housuihin ja pitkiin harmaisiin villasukkiin.” (Nick-
 leby)

Nicholasin repliikki esimerkissä 23 implikoi, että naapurin herra ei kuuluisi keskuste-
 lijoiden kanssa samaan yhteiskuntaluokkaan eli herrasväkeen, mutta rouva Nickleby
 haastaa tämän tulkinnan: naapurin herrasväkisyyttä ei ole hänen mukaansa syytä
 kyseenalaistaa. Koko virkkeessä on kolme potentiaalista kieltomerkityksen lähdeettä
 (*en epäile ettei*). Näiden keskinäinen suhde voidaan purkaa siten, että *epäillä*-verbin
 inherenti kieltö ja täydennyksen kieltö tulkitaan parataktisesti (kumoamatta toisiaan)
 ja päälauseen kieltöverbi kumoaa näin ilmaistun kyseenalaistuksen (taulukossa 4
 – [⇒ –] P; vrt. Horn 2010: 127).

-*kO*-liitteen sisältävä *etteikö*-sulauma lisäksi vahvistaa esimerkissä 23 affirmatiivi-
 seen vastineeseen ’hän on herrasväkeä’ sitoutumisen merkitystä pelkän kiellosta irti-
 sanoutumisen sijaan (Larjavaara 1992). Pragmaattisesti katsoen *etteikö*-täydennys ei
 siis olekaan erityisen kielteinen. Sen sijaan ilman -*kO*-liitettä *ettei*-täydennyksellinen
 konstruktio ilmaisee selvemmin vain irtisanoutumista täydennyksessä eksplikoidusta
 kyseenalaistuksesta, joka siis on kiistetyyn epäilemisen sisältö (esim. 24).

- (24) **En epäile, ettei oikeasti mielisairasta koiraa voisi olla olemassa**, mutta vielä-
 kin väitän sen olevan erittäin harvinaista. (Suomi24 2006)

Esimerkissä 24 kontrastiivinen *mutta*-lause eksplikoi epäilijän jonkinasteisen skep-
 tisyysden säilymistä, joten tämä kyseenalaistuksen kieltö ei ole yhtä vahva sitoutumi-
 nen täydennyksen myönteiseen vastineeseen (’että oikeasti mielisairaita koiria on ole-
 massa’) kuin *etteikö*-konjunktiosulauman sisältävä (esim. 23).

5.4 Konditionaalien tulkinnoista epäillä-verbin lausetäydennyksissä

Esimerkit 3 ja 19 esittelivät *että*-konstruktiossa harvinaisen kiellon vaikutusalatulkinnan ja täydennyksen konditionaalien yhteyttä (esim. 3 *epäilen vahvasti, että kaikilta vanhemmilta olisi kysytty*; esim. 19 *epäilen, että hän pystyisi lyhentämään –*): Vaikka konditionaalien ei voi analysoida yksin rajaavan tulkintaa kielto-suuntaiseksi, muutoinkin suotuisassa kontekstissa modus vaikuttaa tulkintaan. Kumotussa myöntösuuntaisessa konstruktiossa konditionaali on kiistatta päälauseen kiellon vaikutusalassa (ks. esim. 22).

Vertailukohdan kiellon vaikutusalassa esiintyvälle konditionaalille tarjoaa ranskan subjunktiivi; vaikka subjunktiivin teoreettinen modaalisuus eroakin selvästi konditionaalien nonfaktuaalisuudesta (Peltola 2011: 141),¹² nimenomaan kontrafaktuaalisissa konteksteissa modusten käyttö on yhtenevää (mts. 142–152). Keskeinen ero on silti siinä, että täydennyksen subjunktiivi saa modaalisen ja temporaalisen tulkintansa aina hallitsevasta lauseesta tai muusta kontekstista (mts. 128), kun taas suomen konditionaali voi olla merkitykseltään itsenäisempi (mts. 131, 158). Tämän vuoksi onkin perusteltua tulkita, että esimerkeissä 3 ja 19 konditionaali ei vain seuraa *epäillä*-verbin inherenstistä kiellosta, vaan se myös osaltaan rakentaa konstruktion polaarista tulkintaa.

Täydennyksen konditionaalimoduksella ei voi kuitenkaan systemaattisesti rajata konstruktiota kielto-suuntaiseksi, sillä modusta esiintyy myös myöntösuuntaisissa *että*-konstruktioissa (aineistossa 14 esimerkissä 70:stä). Konditionaali voi saada prediktio-tulkinnan: ennustetaan jokin tietyissä olosuhteissa todennäköinen skenaario, kuten suurten koirien vaarallisuus lampaille (esim. 7; Kauppinen 1998: 165, 194). Tästä taas eroaa selvästi niin ikään myöntösuuntaiseen tulkintaan yhdistyvä konditionaali, jolla otetaan etäisyyttä tai jopa irtisanoudutaan *epäillä*-verbin käsitteistäjän näkemyksestä (vrt. mts. 177–182). Seuraavassa esimerkissä 25 konditionaalien nonfaktuaalisuus ei siis liity *epäillä*-verbillä ilmaistuun epistemiseen arvioon vaan verbin käsitteistäjän näkökulman (passiivi) kanssa sotivaan käsitteistäjän (M. M.) näkökulmaan (‘epäiltiin, mutten sitoudu itse tähän arvioon’), joka on ilmipantu johtoilmauksessa:¹³

- (25) Todellisuudessa Alin kotonakin käytiin penkomassa paikkoja. **Epäiltiin, että koulussakin olisi ollut jotakin poliittista**, vaikka siellä opetettiin vain pikkulapsia lukemaan, kirjoittamaan ja laskemaan, Marja Myllyniemi kertoo. (HS_mp)

Konditionaalien perfekti saa esimerkissä preesensia säännönmukaisemmin kontrafaktuaalisen tulkinnan ajallisen etäisyyden ja nonfaktuaalisuuden yhteistuloksena, minkä vuoksi käsitteistäjän irtisanoutuminen toisten epäilyistä on esimerkissä 25 selvää (Peltola 2011: 142; 2005: 29).¹⁴

12. Subjunktiivin teoreettista modaalimerkitystä vastaa suomessa jussiivi (Peltola 2011: 213).

13. Esimerkissä on kolme käsitteistäjätasoa: tekstin konstruoima näkökulman lähde, johtolauseessa ilmipantu referoitu (M. M.) sekä *epäillä*-verbin subjektitarkoite (passiivi).

14. Esimerkissä irtisanoutumisen kohteena olevan epäilemisen myöntösuuntaisuutta vahvistavat täydennyksen myöntöhakuiset ainekset: liitepartikkeli *-kin* (*koulussakin*) ja indefiniiniipronomini *jotakin*.

Euroopan kieliä arealis-typologisesti tarkasteltaessa suomen konditionaali kuuluu niin sanottuun itäiseen konditionaaliin, joka Thieroffin (2010: 17) mukaan ei käytännössä juuri eroa läntisestä (esim. ranskan) subjunktiivista. Toisaalta suomen konditionaali on hyvin lähellä myös läntistä konditionaalia, joka voidaan analysoida tempukseksi (menneen ajan futuuri; mas. 18; ks. myös Lehtinen 1983: 489). Tämän analyysin mukaan suomen konditionaali on subjunktiivia muistuttavan itäisen konditionaalin ja tempukseksi tulkittavan läntisen konditionaalin risteymä. Ei siis ole yllättävää, että modusta käytetään *epäillä*-verbin TÄYDENNYKSISSÄ vastakkaisten polaaristen tulkintojen rakennusaineena: nonfaktuaalisuuden merkitys on skemaattinen ja joustava (Peltola 2011: 136, 158; Duvallon & Peltola 2013: 337; Lehtinen 1983: 499).

6 Alisteiset kysymyslauseet *epäillä*-verbin täydennyksinä: kiellon implikaatio

Analysoin seuraavaksi esimerkkejä, joissa *epäillä*-verbi saa täydennykseen alisteisen kysymyslauseen. Suurin osa aineiston kysymystäydennyksistä on vaihtoehtokysymyksiä (31/42 es.); lisäksi täydennyksenä voi olla hakukysymys (6 es.), disjunkttiivinen vaihtoehtokysymys (3 es.) tai *tokko*-alkuinen lause (2 es.).¹⁵

Vaihtoehtokysymys tarjoaa eksplisiittisesti kaksi vastausvaihtoehtoa (esim. 26), minkä vuoksi se antaa konstruktiolle hakukysymystä selvemman suuntaisen tulkinnan. Hakukysymyksen (esim. 27) hahmottuu kuitenkin usein kontekstissaan vastavasti.

- (26) Massiivinen paketti sai laimean vastaanoton myös kansainvälisillä markkinoilla. *Epäiltiin, auttaako se nytkään kuin pieneen pyrähdykseen.* (HS_pk)
- (27) Luottamusta suuren yleisön silmissä on pahiten horjuttanut se, että Arsenalin palkattiin entisiä säästöpankkimiehiä siivoamaan omia virheitään. Perusteluna oli, että he tuntevat asiat parhaiten. Tavoite oli ylevä, mutta voi *epäillä, miten se toimii käytännössä.* (HS_pk)

Esimerkin 26 *epäillä*-konstruktion kieltosuuntaista tulkintaa tukevat kieltohakuiset *-kAAn*-liite ja vähäisyttä ilmaiseva idiomi *kuin pieneen pyrähdykseen* (ks. Israel 2011: 24, 79). Myös esimerkin 27 *epäillä*-konstruktio on kielto-suuntainen – tällä kertaa hakukysymyksen synnyttämän implikaation kautta: rakenne *epäillä, miten toimii* implikoi kontekstissaan kielteistä vastausta 'ei toimi (varmaan) mitenkään', jolloin tulkinta on käytännössä sama kuin vaihtoehtokysymyksen *toimiiko se käytännössä* kanssa. Implikaatio on sukua retorisille kysymyksille, joilla implikoidaan kielteistä väitettä (ks. ISK 2004 § 1706; vrt. myös Juvonen 2014: 79).

15. Alisteiset *tokko*-lauseet muistuttavat merkitykseltään sekä kysymystäydennyksiä että parataktisen kiellon sisältäviä täydennyksiä *tokko*-partikkelin osittaisen kiellon merkityksen vuoksi (ISK 2004 § 802, 1626).

Konstruktiossa [*epäillä* & alisteinen kysymyslause] esimerkkien 26 ja 27 havainnollistama kieltosuuntainen tulkinta on lähes yksinomainen: aineistossa on vain kolme myöntösuuntaista tapausta. Kieltosuuntaisuuden tyypillisyyteen vaikuttaa vahvasti kysymystäydennyksen inherentti merkitys: pelkkä kysymys usein avaa kielteisen vastauksen mahdollisuuden ja voi jopa implikoida kieltä (Iyeiri 2010: 145; ISK 2004 § 1694). Tämä näkyy siinä, että kieltosuuntainen implikaatio voi syntyä ilman *epäillä*-verbiäkin: *Itsestä tuntuu, että olenko oikea henkilö päättämään, kun en edes asu sillä alueella* (ISK 2004 § 1158; implikaatio: 'en ehkä ole oikea henkilö').

NP-objektien ja *että*-täydennysten yhteydessä kieltosuuntainen tulkinta syntyy täydennyksen kohdeluennan kautta: epäileminen kohdistuu definiittiseen tai tunnistettavaan täydennykseen (ks. taulukoita 2b–c). Kysymyskonstruktion kieltosuuntainen tulkinta ei kuitenkaan vaadi taustalleen lauseiden välistä vaikutusalatulkintaa, koska kysymys voi itsessäänkin implikoida kieltä. Kysymyskonstruktiot muistuttavat siis paraktista kieltä (vrt. esim. 6b): kysymys ja sen implikoima kieltä (esimerkissä 26 'se ei varmaan auta –') kuvaa epäilemisen sisältöä, jolloin *epäillä*-verbin inherentti kieltömerkitys ja kysymystäydennyksen implikoima kieltä tuottavat merkityksen tasolla yhden kiellon (eikä jälkimmäinen ole edellisen vaikutusalassa).

Kysymys voi kuitenkin implikoida myös myönteistä vastausta (ks. ISK 2004 § 1694), minkä vuoksi sopivassa kontekstissa kysymyskonstruktio tulkitaan myöntösuuntaiseksi:

- (28) Muistan, kun Helsingissä poliisilaitos siirrettiin Senaatintorilta Pasilaan, **epäiltiin, meneekö poliisi metsään**. Näin ei kuitenkaan ole käynyt, talon sijainti ei ole vaikuttanut ainakaan huonontavasti poliisin tehtäviin ja palvelukykyyn. (HäSa)

Esimerkissä 28 kontrastiivinen jälkihuomio viimeistään varmistaa polaarisen tulkinnan: konkreettisella ja metaforisella luennalla leikittelevä propositio 'poliisi menee metsään' on ei-toivottu uumoilu.

Verbin *epäillä* kysymystäydennykset voidaan siis aina tulkita epäilemisen sisällöiksi: käsitteistäjän ajatusten tai puheen kuvailuiksi. Useimmiten kysymys implikoi kieltä (esim. 26–27), mutta joskus myös myöntöä (esim. 28). Selvästi epäilemisen kohteiksi tulkitaan sen sijaan *epäillä*-verbiä edeltävät kysymykset, joihin verbillä reagoidaan. Niitä analysoin seuraavassa luvussa.

7 Reagoiva ja luonnehtiva *epäillä*-verbi

Olen edellä tuonut esiin *epäillä*-verbin TÄYDENNYSTEN useita kohde- ja sisältötulkinnan rajajia: TÄYDENNYKSEN definiittisyys ja tunnistettavuus sekä myönteiset konnotaatiot tekevät siitä kohteen, johon *epäillä*-verbi reagoi; vastaavasti indefiniittisyys ja uutuus sekä kielteiset konnotaatiot ohjaavat tulkitsemaan sen sisällöksi. Täydennän tätä kuvausta vielä konstruktiojoukolla, jonka keskiössä on *epäillä*-verbin yksiargumenttinen käyttö: konstruktio [*epäillä* & Ø] (38 es.) on toisaalta reaktiivisuudessaan läheistä sukua lause-

korrelaattiin viittaavan pronominitäydennyksen saaville *epäillä*-verbeille (32 es.) ja toisaalta puheen tai ajatuksen luonnehtimisen kautta johtolauseen *epäillä*-verbeille (14 es.).

7.1 Kielto-suuntainen reagointi aiempaan

Kun *epäillä*-verbiä käytetään ilman syntaktista täydennystä, sillä ei ole muita argumentteja kuin subjekti. Epäilemisellä on silti yleensä vähintään implisiittinen kohde, joten täydennyksetön *epäillä*-verbi on transitiiviverbi yksipaikkaisessa muotissa (ISK 2004 § 460). Usein tällaisella *epäillä*-verbillä reagoidaan johonkin aiemmassa kontekstissa:

- (29) Kannustaisiko alennus parkkimaksuissa hankkimaan erittäin vähäpäästöisen auton? – **Epäilen**. Ajan paljon muualla Suomessa, tarvitsen tarpeeksi ison auton. (HS 5.2.2010)

Myös lausekorrelaattiin viittaavan pronominitäydennyksen saava *epäillä*-verbi reagoi aiempaan, mikä ilmenee esimerkissä 30:

- (30) Ette ehkä osaa kuvitella, että olen kahden lapsen äiti – monet **ovatkin sitä epäilleet** ja sanoneet, ettei mikään mahti maailmassa saa heitä uskomaan sitä todeksi – mutta niin nyt kuitenkin on, ja molemmat ovat täysikasvuisia. (Nickleby)

Pronomini *se* nominaalistaa korrelaattilauseensa tunnistettavaksi kohteeksi, johon *epäillä*-verbin inherentin kiellon vaikutusala ulottuu (ks. lukua 3.2; ISK 2004 § 723). Vaikka esimerkissä 29 ei ole pronominia *sitä*, on tulkintojen yhtäläisyys ilmeinen: *se*, minkä käsitteistäjä kyseenalaistaa, on edellä esitetyn kysymyksen propositio 'alennus kannustaisi hankkimaan vähäpäästöisen auton'. Verbillä *epäillä* siis vastataan kielto-suuntaisesti ('ei varmaan') edeltävään vaihtoehtokysymykseen.

Selvimmän epäileminen on reagoimista silloin, kun reaktion kohteena on toisen ihmisen esittämä kysymys (ks. esim. 29). Sen sijaan esimerkiksi mielipidekirjoituksessa reagoinnin kohteena oleva kysymys voi olla retorinen ja jo sinällään kielto-suuntaista tulkintaa rakentava (kieltohakuinen *koskaan*):

- (31) Lopputuloksen pitäisi olla esimerkiksi erilaisten tukien ja tulonsiirtojen suhteen mahdollisimman yksinkertainen, silloin huijausten määrä vähenisi ja asiat pysyisivät helpommin hallinnassa. Tuleeko koskaan käymään niin, pahasti **sitä epäilen**. On vain odotettava, josko tämä maa romahtaisi lopullisesti. (HS_mp)

Joka tapauksessa reagoivan epäilemisen tulkinta on esimerkeissä 29–31 yksiselitteisen kielto-suuntainen. Kun epäilemisen kohde löytyy edeltävästä kontekstista, se on tunnistettava ja ohjaa luontaisesti reagoivaan kielto-merkitykseen. Kielto-suuntaisuuden luontainen reagoivuus ja epäilemisen kohteen tunnistettavuus ovat siis saman kolikon eri puolia: vain tunnistettavaan voi reagoida (ks. myös lukua 4.1).

Esimerkeissä 29–31 epäilemisen kohde on eksplisiittisesti ilmaistu. Jos näin ei ole, kohteen tulkinta ja tunnistettavuus perustuvat kulttuuriseen tietoon, ja se voidaan päätellä kontekstista (Lambrecht 1994: 100; Shore 2008: 34):

- (32) Kuinka paljon pappi voi epäillä? (Kotimaa 28.1.2010)

Uskonnollisessa diskurssissa epäileminen kontrastoituu uskomiseen. Kun täydennys on jätetty implisiittiseksi, kuten esimerkissä 32, sen eksakti tulkinta voi varioida ('Jumalan olemassaolo' / 'kirkon opetuksia' / 'Raamatun lupauksia' jne.), mutta lausuma on täysin ymmärrettävä ilman minkään vaihtoehdon valintaakin. Merkitystulkinnan joustavuus ei hankaloita ilmauksen tarkoituksen ymmärtämistä (Piantadosi, Tily & Gibson 2012: 289; Croft & Cruse 2004: 99–100).

7.2 Myöntösuuntainen tulkinta: *niin*-proadverbi

Pronominin *se* referentiaalisuus lähes väistämättä definiittistää täydennyksen ja rajaa näin tulkinnan kielto-suuntaiseksi (ks. esim. 30–31), mutta tämäkään tendenssi ei ole poikkeukseton, kuten seuraava esimerkki 33 osoittaa.

- (33) Noah arvasi että Allien äiti (sic) käynyt postin läpi ja ottanut kirjeet pois Allien tietämättä. Sitä Noah oli aina epäillytkin, ja Allieta katsellessaan hän huomasi että Allie tajusi sen myös. (Kuuntele vain)

Esimerkin 33 ensimmäisen virkkeen *arvata*-verbin täydennyslause on myös pronominin *sitä* korrelaatti, ja *epäillä*-verbi jatkaa *arvata*-verbin aloittamaa myöntösuuntaista suhtautumista siihen. Tässä tapauksessa pronominin *sitä* korrelaatti ei siis ole epäilemisen kohde vaan sisältö ja konstruktion polaarinen tulkinta myöntösuuntainen. Toisen postin salaa läpikäymistä pidetään tyypillisesti paheksuttavana, ja onkin luontevaa tulkita, että *epäillä*-verbi tuo ilmaukseen tämän evaluoivan kielteisyyden sävyn. Tämä saattaa myös auttaa *se*-pronominin yhteydessä epätyyppillisen myöntösuuntaisen tulkinnan hahmottamisessa.

Pronominia *se* luontevammin korrelaatin sisältöluentaan ohjaa proadverbi *niin* (ISK 2004 § 1442; Leino 1999a: 45–47):

- (34) ”– – Jätkä on jumalauta diileri. Niin poliisit ainakin epäilevät. Niin he sanoivat.” (Valkea kyyhky)

Esimerkissä 34 adverbi *niin* ikään kuin toisintaa edellisen lauseen proposition 'jätkä on diileri'¹⁶ myös poliisien epäilemisen sisällöksi (ISK 2004 § 668). Esimerkin viimeisessä lauseessa jopa eksplikoidaan, että kyseessä ovat poliisien sanat. Toisintaminen proadverbilla *niin* ei kuitenkaan ole viittaamista (vrt. *se*-pronomini), sillä *niin* on epä-

16. Voimasana ei kuulu ilmauksen proposition vaan on puhujan affektinen lisä siihen (*expressive content*; Potts 2004: luku 5; ISK 2004 § 1707).

referentiaalinen indeksi (Leino 1999a: 46; Larjavaara 1990: 27): se kuvailee epäilemisen sisältöä.

7.3 Johtolausekonstruktion kaksiaänisyys: reagoimista ja luonnehtimista

Kun *epäillä*-verbiä käytetään johtolauseessa, kontekstista voi löytyä sekä epäilemisen kohde että sisältö (ks. esim. 6a). Samalla siis kyseenalaistetaan jokin tunnistettava asiain-tila (epäilemisen kohde) ja toisaalta luonnehditaan käsitteistäjän allekirjoittamaa repliikkiä (epäilemisen sisältöä) tyypillisesti jonkinlaisella evaluoivasti kielteisellä sävyllä. Näin tapahtuu seuraavassa esimerkissä:

- (35) – Kuka sinun isäsi on? Tämä vaiken. Juntus vastasi toverinsa puolesta: – Se on vallesmanni. Mummo pyöritti sormeansa, vihelsi ja **epäili**: – Voi hyvä lapsi mitä sinä puhut...! Kenen vallesmannin lapset ne nyt kerjuulla käyvät...! Voi hyvä lapsi kun sinä valehtelet! (Pojat asialla)

Esimerkin 35 *epäillä*-verbillä kyseenalaistetaan edellä puhuvan Juntuksen väite (*Se on vallesmanni*), joka on siis epäilemisen kohde. Repliikki (*Voi hyvä lapsi mitä –*) sen sijaan verbalisoi epäilemisen sisällön – eli sen, mitä käsitteistäjän mielessä liikkuu.

Johtolauseen keskeinen tehtävä on luonnehtia repliikkiä (ISK 2004 § 1476). Esimerkissä 35 johtoverbinä toimiva (ja edeltävään reagoiva) *epäillä*-verbi luonnehtii repliikin kyseenalaistukseksi: mummon sanat eksplikoivat sen, ettei hän usko vallesmannin väitettä, ja perustelevat myös tätä kyseenalaistusta. Perustelufunktiossa toimii etenkin keskimmäinen kieltoa implikoiva retorinen kysymys, joka vihjaa, ettei pojan isä voi olla vallesmanni, jos poika käy kerjuulla. Repliikkiin ja näin myös *epäillä*-johtoverbin luonnehdintaan sisältyy vahva kielteisen evaluoinnin sävy: valehtelemisestä nuhtelemisen. Semanttinen etäisyys kyseenalaistamisesta eli polaarista kieltosuuntaisuudesta evaluoivan kielteisuuden tulkintoihin on monesti lyhyt, joskus jopa näennäinen. Se, että mummo kyseenalaistaa pojan väitteen, implikoi herkästi jo itsessään nuhtelua.

Esimerkit 6a ja 35 havainnollistavat johtolausekonstruktion kaksiaänisyyttä: sama *epäillä*-verbi sekä reagoi kohteeseen että luonnehtii sisältötulkintaista repliikkiä. Johtolausekonstruktio ei silti automaattisesti ole kaksiaäninen: kieltosuuntainen reaktio aiempaan voi myös puuttua (ks. esim. 4a).

8 Lopuksi

Kielellinen merkki ilman käyttökontekstia on kuollut (Croft & Cruse 2004: 99), ja *epäillä*-verbin kaltaisen monitulkintaisen lekseemin tapauksessa tämä elottomuus on erityisen korosteista: ilman kontekstia monet *epäillä*-konstruktiot voisivat jäädä tulkinnaltaan epäselviksi. Analyysini kiteytyykin *epäillä*-verbin ja ympäröivän kontekstin yhteispeliin: Olen tässä artikkelissa esittänyt, että *epäillä*-konstruktioiden polaarinen merkitysvariaatio perustuu verbin syntaktis-semanttiseen kahtalaisuuteen. Sen TÄYDENNYKS voidaan tulkita eri kontekstitekijöiden vaikutuksesta joko käsitteistäjän aja-

tuksen eksplikoivaksi epäilemisen sisällöksi tai kiellon vaikutusalassa olevaksi epäilemisen kohteeksi. On myös mahdollista, että samalla *epäillä*-verbillä sekä reagoidaan kyseenalaistettuun kohteeseen että luonnehditaan epäilemisen sisältöä.

Taulukko 5 kokoaa yhteen taulukoissa 2a–c kerrytetyt havainnot kahden syntaktis-semanttisen skeeman tunnusmerkeistä. Lisäksi se tiivistää skeemojen toteutumisen täydennyskonstruktioittain. Tutkimusaineiston perusteella nykysuomessa yleiset tulkinnot on merkitty tummemmalla taustaväriellä.

Taulukko 5.

Koonti *epäillä*-verbin syntaktis-semanttisesta käyttäytymisestä.

SYNTAKTIS-SEMANTTINEN SKEEMA →	<i>epäillä</i> -verbi reagoi epäilemisen kohteeseen (kiellon vaikutusala; pragmaattinen alisteisuus)	<i>epäillä</i> -verbi luonnehtii epäilemisen sisältöä
TÄYDENNYS ↓	TÄYDENNYS (kohde) <ul style="list-style-type: none"> • tunnistettava • definiittinen • e-positiivinen 	TÄYDENNYS (sisältö) <ul style="list-style-type: none"> • uusi • indefiniittinen • e-negatiivinen
NP	yleinen tulkinta (⇒ -) esim. 8–10, 13, 15	yleinen tulkinta (⇒ +) esim. 11–12, 14
<i>että</i> -lause	harvinainen tulkinta (⇒ -) esim. 3, 5, 19–20 <ul style="list-style-type: none"> • <i>sitä, että</i> • konditionaali ja kieltohakuiset ainekset tulkinnan rajaajina 	yleinen tulkinta (⇒ +) esim. 2, 4b, 7, 16 (⇒ - P) esim. 6b
Referatiivirakenne	harvinainen tulkinta (⇒ -) esim. 18 <ul style="list-style-type: none"> • konteksti tulkinnan rajaajana 	yleinen tulkinta (⇒ +) esim. 17
Alisteinen kysymys	Tulkinta aktivoituu vain, jos kysymys <i>epäillä</i> -verbin edellä ja siihen reagoidaan (ks. pronomini + lausekorrelaatti).	yleinen tulkinta <ul style="list-style-type: none"> • kysymys implikoi yleensä kieltoa (⇒ -) esim. 26–27 • joskus myös myöntöä (⇒ +) esim. 28
Ei syntaktista täydennystä	yleinen tulkinta (⇒ -) esim. 29, 32	harvinainen tulkinta (⇒ +) • tulkinta nojaa vahvasti kontekstiin
Pronomini + lausekorrelaatti	yleinen tulkinta (⇒ -) esim. 30–31	harvinainen tulkinta (⇒ +) esim. 33
Repliikki/referaatti (<i>epäillä</i> johtoverbinä)	mahdollinen tulkinta (⇒ -) esim. 35, 6a Referaatti kuvailee silti aina epäilemisen sisältöä: kaksiaänisyys.	yleinen tulkinta (⇒ +) esim. 4a (⇒ - P) esim. 6a

Polaarisen hahmotuksen lisäksi *epäillä*-verbin kontekstuaaliseen tulkintaan sisälty monesti myös kielteinen evaluointi. NP-objektien yhteydessä täydennyslekseemin eva-

luoiva tulkinta jopa rajaa polaarisen luennan siten, että lopputulos on aina kielteinen (ks. lukua 4.2). Verbiä *epäillä* käytetään kuitenkin myös konteksteissa, joissa evaluoiva kielteisyys on vähintäänkin tulkinnanvaraista (ks. esim. 15–16). Yleiskuvana voidaan aineiston perusteella silti esittää, että *epäillä*-verbi tuo lausumaan yleensä jonkinlaisen kielteisen sävyn, joka erottaa kuvatun mentaalisen toiminnan täysin neutraalista arvelusta. Nämä sävyt vaihtelevat kuitenkin usein tilanteisesti ja idiolekteittain, mikä tekee ilmiön eksaktista kuvauksesta vaikeaa.

Tutkimuksen tulokset tiivistäen episteemisellä *epäillä*-verbillä ilmaistaan tyypillisesti jonkinlaisen kielteisen evaluoinnin sisältävää (epävarmaa) arviota, joka voi olla polaarisesti joko myöntö- tai kieltosuuntainen sen mukaan, millainen on verbin ja sen TÄYDENNYKSEN syntaktis-semanttinen suhde ja konteksti. Tutkimuksen kirjoitetun kielen aineistojen perusteella *epäillä*-verbikonstruktion polaarinen tulkinta tarkentuu aina kontekstissaan. Puhutun kielen aineistot ja kyselytestit voisivat kuitenkin tarjota täydentävää tietoa siitä, miten kielenkäyttäjät analysoivat *epäillä*-konstruktioita ja millaisia haasteita niiden tulkitsemisessa mahdollisesti on. *Kielitoimiston sanakirja* (s. v. *epäillä*) varoittaa vain *että*-konstruktioiden tulkinnanvaraisuudesta, mutta aineiston analyysin perusteella variaatiota – ja mahdollisuutta tulkinnan horjuntaan – on myös muissa konstruktioissa.

Lähteet

Aineistolähteet

Suomen kielen tekstikokoelma (Kielipankki): <https://kitwiki.csc.fi/twiki/bin/view/FinCLARIN/KielipankkiAineistotFtc>.

HS_pk = Helsingin Sanomat 1995, pääkirjoituksia.

HS_mp = Helsingin Sanomat 1995, mielipidekirjoituksia.

HäSa = Hämeen Sanomat 2000.

KSa = Kangasalan Sanomat (1990-luku).

Suomalaisen kirjallisuuden klassikoita (Kaino, Kotus): http://kaino.kotus.fi/korpus/klassikot/meta/klassikot_coll_rdf.xml.

Elsa = Pakkala, Teuvo 1894: *Elsa. Kuvauksia elämästä vaaralla*.

Finne = Finne, Jalmari 1916: *Kiljusen herrasväki satumaassa*.

Linnankoski = Linnankoski, Johannes 1905: *Laulu tulipunaisesta kukasta*.

Pojat asialla = Lassila, Maiju 1911: *Pojat asialla*.

Putkinotko = Lehtonen, Joel 1919–1920: *Putkinotko*.

Veneoja = Järnefelt, Arvid 1909: *Venehöjalaiset*.

Käännössuomen korpus (Joensuun yliopisto):

Kuuntele vain = Sparks, Nicholas 1996 [1996]: *Kuuntele vain muistojasi [The Notebook]*. Suomentanut Kaisa Luntinen. Helsinki: WSOY.

Nickleby = Dickens, Charles 1992 [1839]: *Nicholas Nickelbyn elämä ja seikkailut [The life and*

adventures of Nicholas Nickleby]. Suomentanut Kersti Juva. Helsinki: WSOY.
 Valkea kyyhky = Beaman, Sally 1997 [1996]: *Valkea kyyhky* [*Danger zones*]. Suomentanut Kaijamari Sivill. Helsinki: WSOY.

Muualta kuin em. korpuksista poimitut esimerkit:

Yle 26.3.2014 = http://yle.fi/uutiset/muslimiyhteiso_suvivirsi_ei_ole_meille_ongelma/7156584 (3.4.2014).
 Yle 18.11.2014 = http://yle.fi/uutiset/vapaavuori_ ehdottaa_talvivaaraan_ erityistilintarkastusta_en_valttamatta_epaile_mitaan/7637054 (20.11.2014).
 HS 2/2010-KL = <http://www.hs.fi/kuukausiliite/a1305846705795> (8.7.2015).
 HS 2/2013-KL = <http://www.hs.fi/kuukausiliite/a1305644198914> (8.7.2015).
 HS 5.2.2010 = *Helsingin Sanomat* 5.2.2010.
 HS 25.10.2012 = <http://www.hs.fi/urheilu/art-2000002575020.html> (22.1.2017).
 HY 7.6.2012 = <http://www.helsinki.fi/ajankohtaista/uutisarkisto/6-2012/7-14-04-41> (27.1.2015).
 Esitelmä 21.10.2014 = Katkelma esitelmästä seminaarissa ”Oikeuslingvistiikan ja laskennallisen kielitieteen uudet mahdollisuudet” Helsingin yliopistossa.
 Kotimaa 28.1.2010 = *Kotimaa*-lehti 28.1.2010.
 LK 7.2.2013 = <http://www.lapinkansa.fi/Kotimaa/1194793849309/artikkeli/oikeusmin> (23.4.2015).
 Oikeuskysymys 2008 = <http://www.oikeuskysymys.com/sivut/kysymys/asuminen#193> (13.5.2015).
 Sinuhe = Waltari, Mika 1945: *Sinuhe egyptiläinen*. Helsinki: WSOY.
 Suomi24 2006 = <http://keskustelu.suomi24.fi/t/3709241/koirat-ja-luonnevika> (5.7.2016).

Kirjallisuuslähteet

ACHARD, MICHEL 1998: *Representation of cognitive structures. Syntax and semantics of French sentential complements*. Cognitive Linguistics Research 11. Berlin: Mouton de Gruyter.
 ALBA-JUEZ, LAURA – THOMPSON, GEOFF 2014: The many faces and phases of evaluation. – Laura Alba-Juez & Geoff Thompson (toim.), *Evaluation in context* s. 3–23. Amsterdam: John Benjamins.
 ALLWOOD, JENS – ANDERSSON, LARS-GUNNAR – DAHL, ÖSTEN 1988: *Logiikka ja kieli*. Suomentanut Paavo Siro. Helsinki: Yliopistopaino.
 BOAS, HANS 2013: Cognitive construction grammar. – Thomas Hoffmann & Graeme Trousdale (toim.), *The Oxford handbook of construction grammar* s. 233–254. Oxford: Oxford University Press.
 — 2005: Determining the productivity of resultatives. A reply to Goldberg and Jackendoff. – *Language* 81 s. 448–464.
 BYBEE, JOAN 2010: *Language, usage, and cognition*. Cambridge: Cambridge University Press.
 CUYCKENS, HUBERT – D’HOEDT, FRAUKE 2015: Variability in clausal verb complementation. The case of *admit*. – Mikko Höglund, Paul Rickman, Juhani Rudanko & Jukka Havu (toim.), *Perspectives on complementation. Structure, variation and boundaries* s. 77–100. London: Palgrave Macmillan.
 CRISTOFARO, SONIA 2003: *Subordination*. Oxford: Oxford University Press.
 CROFT, WILLIAM 2000: *Explaining language change. An evolutionary approach*. London: Longman.
 CROFT, WILLIAM – CRUSE, ALAN D. 2004: *Cognitive linguistics*. Cambridge: Cambridge

- University Press.
- DUVALLON, OUTI – PELTOLA, REA 2013: Konsessiiviset *vaikka*-lausumat – virtuaalisesta faktuaaliseen. – *Virittäjä* 117 s. 317–345.
- FAUCONNIER, GILLES – TURNER, MARK 2003: Polysemy and conceptual blending. – Brigitte Nerlich, Vimala Herman, Zazie Todd & David Clarke (toim.), *Polysemy. Flexible patterns of meaning in mind and language* s. 79–94. Berlin: Mouton de Gruyter.
- FORSMAN SVENSSON, PIIRKKO 1990: *Vanhan kirjasuomen teonnimistä ja teonnimirakenteista*. Stockholm studies in Finnish language and literature 5. Stockholm: Stockholms universitet.
- GIVÓN, TALMY 1978: Negation in language. Pragmatics, function, ontology. – Peter Cole (toim.), *Syntax and semantics. Volume 9. Pragmatics* s. 69–112. New York: Academic Press.
- HAKULINEN, AULI – KARLSSON, FRED 1979: *Nykysuomen lauseoppi*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 350. Helsinki: SKS.
- HANSEN, MAJ-BRITT MOSEGAARD 2012: A pragmatic approach to historical semantics. – Kathryn Allan & Justyna A. Robinson (toim.), *Current methods in historical semantics* s. 233–258. Topics in English Linguistics 73. Berlin: Mouton De Gruyter.
- HERLIN, ILONA – KOTILAINEN, LARI 2005: Itsenäistyvä infinitiivi. 2. infinitiivin inessiivin kehitys kirjakielen aikana. – Ilona Herlin & Laura Visapää (toim.), *Elävä kielioppi. Suomen infiniittisten rakenteiden dynamiikkaa* s. 258–291. Helsinki: SKS.
- HORN, LAURENCE R. 1989: *A natural history of negation*. Chicago: University of Chicago Press.
- 1993: Economy and redundancy in a dualistic model of natural language. – *SKY Journal* 6 s. 33–72.
- 2010: Multiple negation in English and other languages. – Laurence R. Horn (toim.), *The expression of negation* s. 111–148. The Expression of Cognitive Categories 4. Berlin: Mouton De Gruyter.
- ISK = HAKULINEN, AULI – VILKUNA, MARIA – KORHONEN, RIITTA – KOIVISTO, VESA – HEINONEN, TARJA-RIITTA – ALHO, IRJA 2004: *Iso suomen kielioppi*. Helsinki: SKS.
- ISRAEL, MICHAEL 2004: The pragmatics of polarity. – Laurence R. Horn & Gregory Ward (toim.), *The handbook of pragmatics* s. 701–723. Blackwell.
- 2011: *The grammar of polarity. Pragmatics, sensitivity, and the logic of scales*. Cambridge: Cambridge University Press.
- ITKONEN, ESA 1997: The social ontology of linguistic meaning. – *SKY Journal* 10 s. 49–80.
- IYEIRI, YOKO 2010: *Verbs of implicit negation and their complements in the history of English*. Amsterdam: John Benjamins.
- JAAKOLA, MINNA 2004: *Suomen genetiivi*. Helsinki: SKS.
- JESPERSEN, OTTO 1917: *Negation in English and other languages*. København: Andr. Fred. Høst & søn.
- 1924: *The philosophy of grammar*. London: George Allen & Unwin.
- JUVONEN, RIITTA 2014: Näkökulma kirjoitelman dialogisuuteen: *Kuinka-* ja *miten-*yhdy-lauseet ylioppilasaineessa. – *Virittäjä* 118 s. 72–106.
- KANGASNIEMI, HEIKKI 1992: *Modal expressions in Finnish*. Studia Fennica Linguistica 2. Helsinki: SKS.
- KAUPPINEN, ANNELI 1998: *Puhekuviot, tilanteen ja rakenteen liitto. Tutkimus kielen omaksumisesta ja suomen konditionaalista*. Helsinki: SKS.
- Kielitoimiston sanakirja 1–3*. Kolmas, uudistettu painos. Helsinki: Kotimaisten kielten keskus 2012.

- KIPARSKY, CAROL – KIPARSKY, PAUL 1971: Fact. – Danny D. Steinberg & Leon A. Jakobovits (toim.), *Semantics. An interdisciplinary reader in philosophy, linguistics and psychology* s. 345–369. Cambridge: Cambridge University Press.
- KLIMA, EDWARD 1964: Negation in English. – Jerry A. Fodor & Jerrold J. Katz (toim.), *The structure of language* s. 246–323. New Jersey: Prentice-Hall.
- LAMBRECHT, KNUD 1994: *Information structure and sentence form. Topic, focus, and the mental representations of the discourse referents*. Cambridge Studies in Linguistics 71. Cambridge: Cambridge University Press.
- LANGACKER, RONALD W. 2008: *Cognitive grammar. A basic introduction*. Oxford: Oxford University Press.
- LARJAVAARA, MATTI 1990: *Suomen deiksis*. Helsinki: SKS.
- 1992: Etteikö kelpaa? – *Virittäjä* 96 s. 119–122.
- 2007: *Pragmasemantiikka*. Helsinki: SKS.
- LEHTINEN, TAPANI 1983: Suomen konditionaalien morfologisesta ja semanttisesta motivaatiosta. – *Virittäjä* 87 s. 482–507.
- LEINO, JAAKKO 1999a: Mitä tarkoittaa se, että? Se-pronominista subjektina ja objektina toimivan että-lauseen yhteydessä. – *Virittäjä* 103 s. 27–51.
- 1999b: Selvää on se, että. – *Kielikello* 3/1999 s. 20–25.
- LYONS, JOHN 1977: *Semantics 1–2*. Cambridge: Cambridge University Press.
- MIESTAMO, MATTI 2005: *Standard negation. The negation of declarative verbal main clauses in a typological perspective*. Berlin: Mouton de Gruyter.
- NIEMI, JARKKO 2013: Tiedon rajat ja vuorovaikutus. Toteamukseen tai vaihtoehtokysymykseen vastaavat VOI OLLA -rakenteet. – *Virittäjä* 117 s. 201–241.
- NUUTINEN, OLAVI 1976: *Suomen teonnimirakenteista*. Stockholm studies in Finnish language and literature 1. Stockholm: Stockholms universitet.
- PELTOLA, REA 2005: *Konditionaalien semantiikkaa ja pragmatiikkaa tieteellisessä tekstissä. Suomen ja ranskan vertailua*. Pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopiston suomen kielen laitos.
- 2011: *Cohésion modale et subordination. Le conditionnel et le jussif finnois au miroir de la valeur sémantique et discursive du subjonctif français*. Helsinki: Département de finnois et des langues et littératures finno-ougriennes et nordiques de l'Université de Helsinki.
- PIANTADOSI, STEVEN T. – TILLY, HARRY – GIBSON, EDWARD 2012: The communicative function of ambiguity in language. – *Cognition* 122 s. 280–291.
- POTTS, CHRISTOPHER 2004: *The logic of conventional implicatures*. Oxford: Oxford University Press.
- SALMINEN, JUTTA 2012: *Epäilen, että tämä verbi kyseenalaistaa täydennyksensä proposition. Epäillä-verbin merkityksen kehityksestä ja monitulkintaisuudesta*. Pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopiston suomen kielen, suomalais-ugrialaisten ja pohjoismaisten kielten ja kirjallisuuksien laitos.
- 2017: *Epäillä-verbin polaarinen kaksihahmotteisuus merkitysmuutoksena* – *Virittäjä* 121 s. 37–66.
- tulossa 2018: Paratactic negation revisited. The case of the Finnish verb epäillä. – *Functions of Language* 25.
- SEARLE, JOHN 1969: *Speech acts. An essay in the philosophy of language*. Cambridge: Cambridge University Press.
- SHORE, SUSANNA 2008: Lauseiden tekstuaalisesta jäsennyksestä. – *Virittäjä* 112 s. 24–65.
- SKS = Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- THIEROFF, ROLF 2010: Moods, moods, moods. – Björn Rothstein & Rolf Thieroff (toim.),

- Moods in the languages of Europe* s. 1–29. Amsterdam: John Benjamins.
- THOMPSON, GEOFF – HUNSTON, SUSAN 2000: Evaluation. An introduction. – Susan Hunston & Geoff Thompson (toim.), *Evaluation in text* s. 1–27. Oxford: Oxford University Press.
- TOTTIE, GUNNEL 1991: *Negation in English speech and writing*. Quantitative analysis on linguistic structure 4. San Diego: Academic Press.
- TRAUGOTT, ELISABETH CLOSS – TROUSDALE, GRAEME 2013: *Constructionalization and constructional change*. Oxford: Oxford University Press.
- TUGGY, DAVID 2006: Schematic network. Ambiguity, polysemy, and vagueness. – Dirk Geeraerts (toim.). *Cognitive linguistics. Basic readings* s. 167–184. Berlin: Mouton de Gruyter.
- TUPPURAINEN, HANNA 1991: *Kieltojen merkitys ja käyttö keskustelussa*. Lisensiaatintyö. Helsingin yliopiston suomen kielen laitos.
- VAN DER WOUDE, TON 1997: *Negative context. Collocation, polarity and multiple negation*. London: Routledge.
- VERHAGEN, ARIE 2005: *Constructions of intersubjectivity. Discourse, syntax, and cognition*. Oxford: Oxford University Press.
- VILKUNA, MARIA 1992: *Referenssi ja määräisyys suomenkielisten tekstien tulkinnassa*. Helsinki: SKS.
- VIRTANEN, SUSANNA 2013: Informaatorakenteen vaikutus suoran objektin merkintään mansin itämurteissa. – *Suomalais-Ugrilaisen Seuran Aikakauskirja* 94 s. 293–335.
- VISAPÄÄ, LAURA 2008: *Infiniitiivi ja sen infiniittisyys. Tutkimus suomen kielen itsenäisistä A-infiniitiivikonstruktioista*. Helsinki: SKS.

What does *epäillä* mean? On the polar meaning variation of the verb *epäillä* in Modern Finnish

This paper studies the polar ambiguity of the Finnish verb *epäillä*, which, depending on the context, may convey either doubt (*negation-inclining*) or suspicion/supposition (*affirmation-inclining*). The contextual semantic analysis is based on written Modern Finnish data compiled from several corpora (altogether 500 instances).

The analysis boils down to the two possible functional roles of the complement with regard to the process denoted by *epäillä*: First, the complement may function as the *target* of the doubt, in which case it is in the scope of the inherent negation of the verb and the reading is necessarily negation-inclining. Second, the complement may also express the *content* of the process denoted by *epäillä*, in which case the form of the complement determines the polar interpretation: the reading is affirmation-inclining unless the complement contains overt or implied negation (as in the case of embedded questions).

The analysis of different complement types (e.g. nominal object, finite *että* clause, non-finite complement, embedded question) brings forward factors which constrain the reading of the complement. For example, the definiteness of the NP object makes it the target of doubt, whereas its indefiniteness evokes the content reading. The *että* clause and non-finite complement usually express the content of the process denoted by *epäillä*. However, in favourable contexts, due for instance to the conditional mood, negative polarity items, or contrastive expressions, they may also function as targets of the doubt.

In addition to the polar inclination, *epäillä* usually conveys some tone of evaluative negativity, e.g. unfavourableness. These meaning aspects are, however, highly open to interpretation, and relatively neutral uses of *epäillä* also exist.

Mitä tarkoittaa *epäillä*?

Epäillä-verbin polaarista merkitysvariaatiosta nykysuomessa

Tutkimus valottaa *epäillä*-verbin polaarista kaksihakmotteisuutta nykysuomessa. Artikkelissa analysoidaan verbin esiintymiä aineistossa, joka on koottu useista kirjoitetun kielen korpuksista (yht. 500 *epäillä*-verbin esiintymää). Riippuen käyttökontekstista *epäillä*-verbikonstruktioilla (eli verbillä ja sen täydennyksellä) voidaan ilmaista joko jonkin todennäköisenä tai epätodennäköisenä pitämistä. Näitä vastakkaisia tulkintoja kutsutaan *myöntö-* ja *kieltosuuntaiseksi* tulkinnaksi.

epäillä-verbin polaarinen merkitysvariaatio kiteytyy verbin täydennyksen kahteen mahdolliseen luentaan: Täydennys voi olla epäilemisen *kohde*, jolloin se on verbin inherentin kiellon vaikutusalassa ja tulkinta on väistämättä kieltosuuntainen. Täydennys voi myös kuvailla epäilemisen *sisältöä*, jolloin konstruktion (*epäillä*-verbi ja sen täydennys) kokonaistulkinta riippuu siitä, mitä täydennys sisältää: tulkinta on myöntösuuntainen, ellei täydennys ole kieltolause tai alisteinen kysymys, joka implikoi kieltä.

Täydennyskonstruktioittain etenevä analyysi tuo esiin kieliopillisia ja kontekstuaalisia tekijöitä, jotka ohjaavat joko täydennyksen kohde- tai sisältötulkintaan. Kohdetulkintaan yhdistyvät muun muassa täydennyksen definiittisyys ja tunnettuus ja vastaavasti sisältötulkintaan sen indefiniittisyys ja uutuus diskurssissa (erityisesti NP-objektit). Monissa konstruktioissa jompikumpi tulkinta on selvästi dominoiva; esimerkiksi *että*-lause ja referatiivirakenne kuvaavat tyypillisesti epäilemisen sisältöä. Näistä tyypillisistä tulkinnoista esiintyy kuitenkin poikkeuksia, ja tällöin tulkintaa rajaavat esimerkiksi polaariset ainekset, konditionaalimodus tai erilaiset kontrastiiviset ilmaukset.

Polaarisen suunnan lisäksi *epäillä*-konstruktioiden tulkintaan sisältyy usein keskeisesti jonkinlainen kielteinen evaluointi (esim. ei-toivottuuden tai epäedullisuuden sävy). NP-objektien tapauksessa tämä taipumus kielteisyyden tulkintaan ohjaa jopa verbikonstruktioiden polaarista hahmottumista. Evaluoivan kielteisyyden merkitykset ovat kuitenkin usein hyvin tulkinnanvaraisia.

Kirjoittajan yhteystiedot (address):
etunimi.sukunimi@helsinki.fi